

BACHELOROPPGAVE:

**En studie av personlig økonomi
blant tredjeklasseelever på
videregående skole i storby og
distrikt**

FORFATTER(E):

Mia Susann Dahl Skaret
Simen Ulvesveen Skiaker
Blerina Velia

Dato: 13.05.19

SAMMENDRAG

Tittel:	En studie av personlig økonomi blant tredjeklasseelever på videregående skole i storby og distrikt.	Dato : 13.05.19
Deltaker(e)/	Mia Susann Dahl Skaret Simen Ulvesveen Skiaker Blerina Velia	
Veileder(e):	Eivind Merøk	
Evt. oppdragsgiver:	NTNU Gjøvik	
Stikkord/nøkkelord (3-5 stk)	Personlig økonomi, Pengestrømmer, Lån, Atferd, Videregående skole	
Antall sider/ord: 96/22793	Antall vedlegg: 4	Publiseringsavtale inngått: ja
Kort beskrivelse av bacheloroppgaven:		
<p>Formålet med denne bacheloroppgaven var å kartlegge den personlige økonomien til tredjeklasseelever ved videregående skoler i storby og distrikt. For å undersøke dette temaet har vi valgt å se på betydningen av geografisk tilhørighet, kunnskapsnivået, lånesituasjonen og hvilke forbruk- og sparevaner tredjeklasseelevene har. Vi så det nødvendig å samle inn data om disse elevene og gjennomførte derfor en kvantitativ spørreundersøkelse på to skoler, en skole i Oslo og en skole i Nord-Gudbrandsdalen. Samtidig som vi også har brukt data i form av sekundærdata samlet av andre. Undersøkelsen vår er representativ for de geografiske områdene utvalget vårt tilhører, men kan også være med å gi et bilde av den personlige økonomien til tredjeklasseelever ved videregående skole i andre deler av landet.</p> <p>Ved analyse av resultatene fra spørreundersøkelsen kom vi frem til at det ikke er sammenheng mellom inntekt, forbruk og sparing. Resultatene viser også at geografisk tilhørighet er av betydning for inntekt, men i forhold til forbruk og sparing er geografisk tilhørighet ikke av betydning. Vi kan også vise til at tredjeklasseelevene har en lav gjeldsgrad, men med noen låneavtaler som muliggjør for forbruk utover inntekt. Kunnskapsnivået og et overforbruk viser at elevene har en risikabel finansiell atferd i dag, men ved å sette i gang ulike tiltak kan denne atferden forbedres.</p>		

ABSTRACT

Title:	<u>A study of personal finance among senior students at high school in the city and district.</u>	Date : 13.05.19
Participants/	<u>Mia Susann Dahl Skaret</u> <u>Simen Ulvesveen Skiaker</u> <u>Blerina Velia</u>	
Supervisor(s)	<u>Eivind Merok</u>	
Employer:	<u>NTNU Gjøvik</u>	
Keywords (3-5)	<u>Personal economy, Moneyflow, Loan, Behavior, Norwegian high school</u>	
Number of pages/words: 96/22793	Number of appendix: 4	Availability (open/confidential): open
<p>Short description of the bachelor thesis: The main purpose with this bachelor assignment, was to survey the personal economy of last year students at Norwegian high school in the capitol and in a rural district high school. To survey this topic, we have chosen to look at the importance of geographical affiliation, the level of knowledge, loan situation and what kind of spending-and saving habits these students have. We felt it necessary to gather some data about this student group and implemented therefor a quantitative survey at two schools, one in Oslo and one north of Gudbrandsdalen. We also used secondary data collected by others in our study. Our survey is representative for the geographical area which our selection of students belong but can also be representative for the bigger picture of last year students at Norwegian high school throughout the country.</p> <p>By analysing the results of our survey, we discovered that there is no connection between income, spending and saving for this group of students. The results show us that geographical belonging is of some importance concerning income for the students, but in connection with spending and saving, geographical belonging is of no importance. The last year students in our survey have low level of debt, but with some degree of loan agreements that allows a level of spending higher than their income is. Their low level of knowledge and their (high) level of overspending, shows that these students have a risky financial behaviour today. But by taking various measures, this behaviour may be improved.</p>		

Forord

Bacheloroppgaven er avsluttende oppgave ved vårt studie i økonomi, ledelse og bærekraft ved NTNU Gjøvik. Denne prosessen har vært meget spennende, hvor vi har fått brukt mye av kunnskapen vi har lært gjennom vårt treårige studie ved NTNU Gjøvik.

Arbeidet med denne oppgaven har gitt oss ny kunnskap og mulighet til å se sammenhengen mellom flere av de økonomiske fagene vårt studie har inneholdt. Videre har denne oppgaven gjort at vi har lært mye om unge og deres personlige økonomi. Vi har ikke bare lært mye teoretisk i denne oppgaven, vi har også lært mye om oss selv og hvordan det er å samarbeide om et stort prosjekt i en gruppe. Vi ønsket med denne oppgaven å ta opp et dagsaktuelt tema, som det tidligere ikke er forsket mye på. Vi har etter denne oppgaven en sterk oppfatning av at dette temaet vil være svært aktuelt i fremtiden.

Avslutningsvis ønsker vi å rette en takk til Else Marie Yvonne Johnsen i DNB Bank ASA for oppstartshjelp for å avklare hvilke utfordringer som er i forhold til unge og deres personlige økonomi. Vi ønsker å rette en stor takk til våre respondenter ved Bjerke videregående skole og Nord-Gudbrandsdal videregående skole. Spesielt vil vi takke våre kontaktpersoner ved skolene, Simen Røine Johansen og Ivar Johan Bronken for et godt samarbeid. Samtidig vil vi også takke våre familier og venner for støtte og tålmodighet med oppgaven. Vi vil også rette en stor takk til vår veileder Eivind Merok for gode konstruktive innspill og hjelp underveis.

Gjøvik, 07.05.2019

Blerina Velia

Mia Susann Dahl Skaret

Simen Ulvesveen Skiaker

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	5
Figurliste	8
1. Innledning	10
1.1 Bakgrunn for oppgaven	11
1.2 Formål	12
1.3 Problemstilling	12
1.3.1 Delproblemstillinger	14
2. Teori	15
2.1 Konsumentteori	16
2.1.1 Konsumentens preferanser	16
2.1.2 Budsjettbeskrankninger	16
2.1.3 Konsumentens valg	17
2.2 Geografiske forskjeller	18
2.2.1 Inntekt	18
2.2.2 Forbruk	19
2.2.3 Sparing	20
2.3 Eksternaliteter	21
2.3.1 Bandwagon-effekten	21
2.3.2 Snob-effekten	21
2.4 Bærekraftig utvikling	22
2.4.1 Bærekraftig økonomisk utvikling	22
2.5 Prokrastinering	22
2.5.1 Prokrastinering som et personlighetstrekk	23
2.5.2 Inkassogjeld	23
2.5.3 Inkasso forløpet	24
2.6 Ungdommers økonomiske kunnskap	24
2.6.1 Menneske som beslutningstaker	25
2.7 Hypoteser	26
Hypotese til delproblemstilling 1	26
Hypotese til delproblemstilling 2	27
Hypotese til delproblemstilling 3	27
Hypotese til delproblemstilling 4	27
3. Metode	29
3.1 Design	30
3.1.1 Strukturering av spørreskjema	30
3.1.2 Svakheter ved kvantitativ spørreundersøkelse	31
3.2 Datainnsamling	32
3.2.1 Primærdata	32

3.2.2 Sekundærdata	32
3.3 Populasjon og utvalg	32
3.4 Gjennomføringsprosessen	33
3.5 Sortering av data	34
3.6 Reliabilitet	35
3.6.1 Svarprosent	35
3.7 Validitet	36
3.8 Operasjonalisering	36
3.8.1 Operasjonelle definisjoner uavhengige variabler	37
Stipend og studielån	37
Lomme penger/støtte fra foresatte	38
Lønn	38
Kredittkort og forbrukslån	38
3.8.2 Operasjonelle definisjoner avhengige variabler	39
Forbruk	39
Sparing	40
3.9 Feilkilder	41
4. Resultater	42
4.1 Bakgrunnsspørsmål	43
4.2 Resultater av pengestrømmer basert på geografisk tilhørighet	43
4.2.1 Inntekt	43
4.2.2 Forbruk	50
4.2.3 Sparing	51
4.3 Resultat pengestrømmer uavhengig av geografisk tilhørighet	52
4.3.1 Inntekt	52
4.3.2 Forbruk	54
4.3.3 Sparing	55
4.3.4 Sammenligning ved hjelp av spredningsdiagram	58
4.4 Resultat av respondentenes lånesituasjon	60
4.4.1 Låneavtaler	60
4.4.2 Usikrede lån sett totalt	63
4.5 Resultat finansiell atferd	64
4.5.1 Økonomisk rådgivning og planlegging	65
4.5.2 Inkasso og betalingsanmerkning	68
5. Diskusjon	70
5.1 Hvilken betydning har geografisk tilhørighet for tredjeklasseelever på VGS sin inntekt, forbruk og sparing?	71
Deltidsjobb	71
Feriejobb	71
Støtte fra foresatte	71
Stipend	71

Total inntekt	72
Forbruk	72
Sparing	73
Balansen	73
5.1.1 Hypotese til delproblemstilling 1	74
Geografisk tilhørighet og inntekt	74
Geografisk tilhørighet og forbruk	75
Geografisk tilhørighet og sparing	75
Geografisk tilhørighet og balansen	76
5.2 Hvordan er forholdet mellom inntekten, forbruket og sparingen blant tredjeklasseelevne på VGS?	76
Regresjonsanalyse inntekt vs forbruk	77
Regresjonsanalyse av inntekt og sparing	77
5.2.1 Hypotese til delproblemstilling 2	78
5.3 Hvilken utbredelse har lån blant tredjeklasseelevne?	80
5.3.1 Hypotese til delproblemstilling 3	81
5.4 Har tredjeklasseelevne en risikabel finansiell atferd?	81
Rådgivning	82
Økonomisk oversikt	83
Finansiell atferd	83
5.4.1 Hypotese til delproblemstilling 4	84
6. Konklusjon	86
6.1 Oppsummering delproblemstillinger	87
6.2 Konklusjon hovedproblemstilling	88
6.3 Mulige tiltak	89
Referanseliste	91
Vedlegg	97
Vedlegg 1 - Spørreundersøkelsen	97
Vedlegg 2 - Generelle betingelser vasking av variabler i SPSS	108
Vedlegg 3 - Spesifikke betingelser ved vasking av spørsmål i SPSS	109
Vedlegg 4 - Tabell vaskede variabler	114

Figurliste

Figur 1 - Analysemodell uavhengige og avhengige variabler.....	13
Figur 2 - Budsjettlinjen forbruk og sparing.....	17
Figur 3 - Resultat antall med deltidsjobb.....	44
Figur 4 - Gjennomsnitt og median lønn.....	44
Figur 5 - Resultat antall med feriejobb i 2018.....	45
Figur 6 - Gjennomsnitt og median feriejobb fordelt på 12 måneder.....	46
Figur 7 - Resultat antall med støtte fra foresatte.....	47
Figur 8 - Gjennomsnitt og median støtte fra foresatte.....	47
Figur 9 - Resultat antall som mottar månedlig stipend fra Lånekassen.....	48
Figur 10 - Gjennomsnitt stipend.....	49
Figur 11 - Gjennomsnitt og median total månedsinntekt.....	49
Figur 12 - Gjennomsnitt og median totalt månedsforbruk.....	50
Figur 13 - Resultat totalt månedlig gjennomsnittlig sparing.....	51
Figur 14 - Resultat inntekt minus forbruk og sparing.....	52
Figur 15 - Resultat inntekt, her fremstilt ved intervallnivå.....	53
Figur 16 - Resultat forbruk, her fremstilt ved intervallnivå.....	54
Figur 17 - Resultat av sparemål.....	56
Figur 18 - Resultat antall med BSU-konto.....	57
Figur 19 - Resultat årlig sparing på BSU.....	57
Figur 20 - Resultat gjennomsnitt sparing per måned og sparing i 2018.....	58
Figur 21 - Spredningsdiagram totalt forbruk og total inntekt.....	59
Figur 22 - Resultat av positiv/negativ balanse.....	59
Figur 23 - Spredningsdiagram total sparing og total inntekt.....	60
Figur 24 - Resultat antall med kredittkort.....	61
Figur 25 - Resultat antall med forbrukslån.....	62
Figur 26 - Resultat antall med lån til familie, venner og bekjente.....	62
Figur 27 - Resultat antall usikrede låneavtaler.....	63
Figur 28 - Resultat utestående saldo på usikrede lån.....	64
Figur 29 - Resultat økonomisk rådgivning fra foreldre.....	65
Figur 30 - Resultat økonomisk rådgivning fra bank.....	66

Figur 31 - Resultat økonomisk opplæring på skolen.....	66
Figur 32 - Resultat bruk av budsjett.....	67
Figur 33 - Resultat interesse for å lære mer personlig økonomi.....	68
Figur 34 - Resultat inkassovarsel.....	69
Figur 35 - Resultat betalingsanmerkning.....	69
Figur 36 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og inntekt.....	74
Figur 37 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og forbruk.....	75
Figur 38 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og sparing.....	75
Figur 39 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og balanse.....	76
Figur 40 - Kjikvadrattest inntekt og forbruk.....	79
Figur 41 - Kjikvadrattest inntekt og sparing.....	79

1. Innledning

Elever ved tredje klasse på videregående skole er i ferd med å tre inn i voksenlivet, med dette følger det en rekke økonomiske forpliktelser. Vi vil i denne oppgaven kartlegge den personlige økonomien til tredjeklasseelevene ved Bjerke videregående skole og Nord-Gudbrandsdal videregående skole. Videre i oppgaven vil disse skolene omtales som Bjerke VGS og Nord-Gudbrandsdal VGS. I det første kapitlet tar vi for oss problemstillingen, bakgrunnen og formålet med oppgaven. Videre i kapittel 2 tar vi for oss relevant teori rundt konsumentenes valg i forhold til inntekt, lån, forbruk og sparing. I kapittel 2 vil også legges frem andre forhold som kan være av betydning for deres personlige økonomi. Kapittel 3 vil ta for seg de metodiske valg vi har gjort, samt begrunnelser for disse valgene. I kapittel 4 vil vi presentere resultatene fra spørreundersøkelsen vi har gjennomført. Videre i kapittel 5 vil vi drøfte resultatene fra kapittel 4 opp mot teorien fra kapittel 2. Til slutt vil kapittel 6 inneholde konklusjon om hovedproblemstillingen, samt mulige tiltak og forbedringsforslag.

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Det er en utbredt oppfatning at ungdommer er uvitende i forhold til økonomi. Ifølge Silje Sandmæl referert av Henriksen (2016), er det mange som går på en økonomisk smell på grunn av uvitenhet. Tall fra tidligere undersøkelser gjennomført av DNB viser at flere unge ikke får kompetanse om hvordan styre egen økonomi hjemmefra (Borchgrevink, 2019). Dermed ville det være å håpe at denne kompetansen kom fra andre kilder, men slik er det nødvendigvis ikke. For å sikre at norske elever har nødvendig kompetanse om personlig økonomi, kan det være hensiktsmessig å legge dette inn i den pliktige skolegangen. Mye tyder på at skolen i dag i liten grad har fokus på sikre at elevene har nødvendig økonomisk kompetanse. Vi mener at det er viktig at unge har kompetanse til å kunne ta gode økonomiske valg, og derfor må noen ta ansvar for å sikre økonomisk læring til unge.

Den økonomiske situasjonen i Norge har forandret seg, da samfunnet har blitt tilnærmet kontantløst. En kan derfor anta at det er vanskelig å få det samme forholdet til verdien av penger som når lommeboken inneholdt sedler og mynter, og ikke et plastkort eller en mobiltelefon. På samme tid har det skjedd en teknologisk utvikling i samfunnet. Denne utviklingen har også påvirket bankene, ved for eksempel nye betalingsløsninger, digitalisering av tjenester og kunstig intelligens som roboter (Backe, 2016). Disse nye løsningene har ført til økt tilgjengelighet til bankløsninger og det kan antas at terskelen for å bruke disse løsningene er svært lav blant unge. Dermed kan for eksempel et låneopptak være så lett tilgjengelig at flere søker om lån. Når tilgjengeligheten på bankløsninger er stor, samtidig som vi antar at forståelsen av pengers verdi er lav, er dette et klart faresignal. Det er derfor viktig med økonomisk læring for å sikre at unge ikke havner i økonomiske vanskeligheter.

I det man fyller 18 år får man rådighet over egen økonomi. Det økonomiske ansvaret ligger i utgangspunktet på en selv, både på godt og vondt. Ulike goder som å ta opp lån er opp til deg selv, men samtidig er det ditt ansvar at det betales ned etter avtale. Dersom lån eller andre betalingsforpliktelser ikke overholdes, vil den myndige stå ansvarlig og kan dermed havne i økonomiske problemer. Denne overgangen er alt for brå, og kan skape store problemer ved at forståelsen for hva dette ansvaret innebærer ikke er til stede. Vi har et sterkt ønske om at unge

skal føle seg klare til å ta dette ansvaret når de blir myndige. Vi opplever at det er en stor jobb som bør gjøres på dette området, og vi ønsker at vår bacheloroppgave skal bidra på veien med å belyse dette problemet.

Utdanningen vår har lagt mye vekt på bærekraft, og vi tenker at en bærekraftig økonomisk utvikling er svært viktig fremover. Dette vil avhenge av at dagens unge reflekterer mer over sin egen privatøkonomi, og dermed tar gode økonomiske valg. Vi mener at det helt klart er mangel på opplæring rundt privatøkonomi i dag. Vi ønsker å bidra i arbeidet med å få noen til å ta ansvar for denne opplæringen.

1.2 Formål

Formålet med denne bacheloroppgaven er at vi skal finne ut hvilken kunnskap tredjeklasseelever på VGS har om deres personlige økonomi, hvilke forbruks- og sparevaner elevene har og hvilken økonomisk situasjon de befinner seg i.

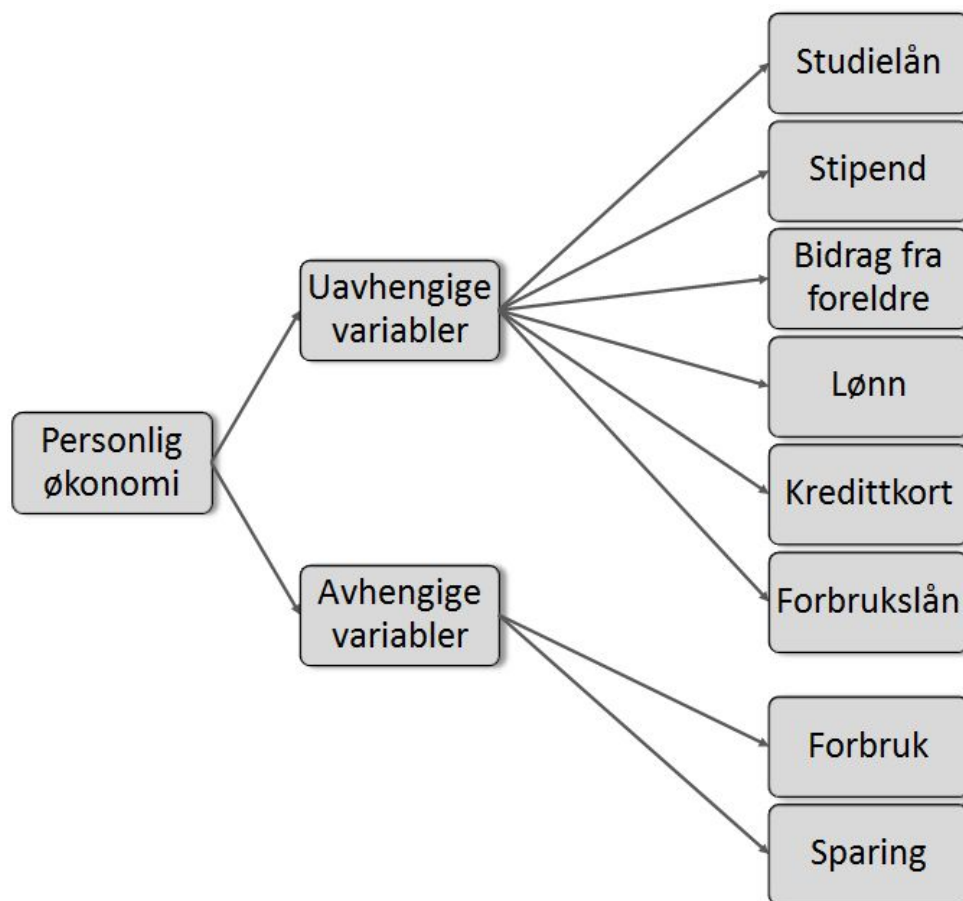
Vi ønsker å være en bidragsyter for å finne ut hvordan den økonomiske situasjonen er blant de som trer inn i “voksenlivet”. Det er viktig at dette temaet kan trekkes frem, og vi ønsker at vår problemstilling bidrar i arbeidet med å finne tiltak som kan gjøres for å fremme fornuftig finansiell atferd blant unge.

1.3 Problemstilling

“En problemstilling er vanligvis spørsmål som viser hva undersøkelsen skal gi svar på” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 63). En problemstilling må være konkret, relevant og bidra til ny kunnskap (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). En problemstilling vil bidra med retning for oppgaven, og styre valget av forskningsdesign (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Etter mye dialog innad i gruppen og med veileder har vi kommet frem til følgende problemstilling:

“Hvordan er den personlige økonomien til tredjeklasseelever på videregående skoler i storby og distrikt?”

Problemstillingen ser på personlig økonomi, og med dette tenker vi på de økonomiske forholdene som omhandler pengestrømmer ut og inn. For å undersøke pengestrømmene ut og inn, er det en rekke økonomiske variabler som er sentrale. Disse har vi valgt å dele inn i uavhengige og avhengige variabler slik som vist i analysemodellen under. Når vi omtaler variablene i oppgaven, mener vi at verdien på den avhengige variabelen er avhengig av verdien av den uavhengige variabelen.

Figur 1 - Analysemodell uavhengige og avhengige variabler

I utgangspunktet hadde vi definert billån som en av de uavhengige variablene, men vi har videre i oppgaven valgt å se bort ifra billån. Dette skyldes at kun en av respondentene har svart at den har et billån, samtidig som den aktuelle respondenten ikke har noe skyldig beløp på lånet.

1.3.1 Delproblemstillinger

Problemstillingen vår kan anses å være omfattende, og derfor har vi valgt å formulere fire delproblemstillinger. Disse delproblemstillingene skal begrense omfanget av hovedproblemstillingen. Vi har utarbeidet og formulert følgende fire delproblemstillinger:

1. *Hvilken betydning har geografisk tilhørighet for tredjeklasseelever på VGS sin inntekt, forbruk og sparing?*
2. *Hvordan er forholdet mellom inntekten, forbruket og sparingen blant tredjeklasseelevene på VGS?*
3. *Hvilken utbredelse har lån blant tredjeklasseelevene?*
4. *Har tredjeklasseelevene en risikabel finansiell atferd?*

Delproblemstilling 4 tar for seg risikabel finansiell atferd, vi har derfor valgt å definere dette begrepet. Før vi kan definere risikabel finansiell atferd, er vi nødt til å se på definisjonen av finansiell atferd. Ifølge Jing Jian Xiao (2008) defineres finansiell atferd som enhver menneskelige atferd som er relevant for håndteringen av penger. Han legger også frem at mange under begrepet finansiell atferd legger vekt på å øke besparelser, og redusere gjeld som gir et utfall av positiv finansiell atferd (Xiao, 2008).

Når det kommer til finansiell atferd, kan vi også trekke inn læring. Ifølge Jacobsen og Thorsvik (2007) er læring definert som en prosess der en tilegner seg ny kunnskap, og dermed endrer sin atferd på grunnlag av den nye kunnskapen. Læring er noe som er veldig sentralt når det kommer til finansiell atferd, og for å sikre en positiv finansiell atferd er det viktig at en kan tilegne seg ny kunnskap og endre den finansielle atferden etter det. Nå som vi har definert finansiell atferd, kan vi definere risikabel finansiell atferd. Risikabel finansiell atferd kan defineres som at en håndterer penger på en måte som gjør at en er i fare for å havne i økonomiske problemer. Dersom man har en atferd som ikke oppfyller tanken om at gjelden skal reduseres og sparingen økes, kan atferden også defineres som risikabel finansiell atferd. På samme tid kan mangelen på læring også vise til risikabel finansiell atferd, ved at man ikke evner å endre sin økonomiske atferd når man får ny kunnskap om egen økonomi.

2. Teori

Teori kan fortelle noe om fenomenet som skal studeres og gi en forklaring på observerte funn (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 49). Teori har mange bruksområder og kan brukes til å styre retningen for forskningen, samtidig som det er et bidrag for analyse av fenomenet som undersøkes (Halvorsen, 2014, s. 73). Kapitlet vil først ta for seg konsumentteori og geografiske forskjeller i inntekt, forbruk og sparing. Teorikapitlet vil også gi et innblikk i faktorer som påvirker ungdommers valg, samt bærekraftig økonomisk utvikling. Vi vil i slutten av teorikapitlet også fremstille fire hypoteser ut i fra våre delproblemstillinger.

2.1 Konsumentteori

Et grunnleggende emne innen mikroøkonomi er konsumentteori (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Konsumentteori går ut på “hvordan konsumenter fordeler sin inntekt på ulike goder” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 45). Ved fordelingen av inntekten, handler det for konsumentene om å maksimere sin nytte. For at vi skal forstå konsumentenes økonomiske atferd, er det hensiktsmessig at vi ser på deres preferanser, budsjettbeskrankninger og valgene deres.

2.1.1 Konsumentens preferanser

Som mennesker er vi alle forskjellige, og med dette kommer det frem at vi har ulike preferanser i forhold til hva vi bruker pengene våre på. Forbrukere kan velge ulike varekombinasjoner ut i fra hva man foretrekker fremfor noe annet (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Slike varekombinasjoner kan illustreres både grafisk og matematisk (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013).

Til grunn for preferanser ligger det tre ulike forutsetninger. Disse forutsetningene, som også danner grunnlaget for konsumentteorien, angår fullstendighet, transitivitet og mer er bedre enn mindre (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Fullstendighet vil si at konsumenten velger et gode foran et annet (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Samtidig kan varene være indifferente, slik at konsumenten er like fornøyd med den ene varen som med den andre varen (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). “Transitivitet betyr at dersom en konsument foretrekker A fremfor B og B fremfor C, vil konsumenten også velge vare A fremfor vare C.” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 48). Mer er bedre enn mindre omhandler at varene er goder og ikke onder, og derfor ønsker forbrukerne mer av noe fremfor mindre. Selv om noe bare er litt bedre, vil mer alltid være bedre. (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013)

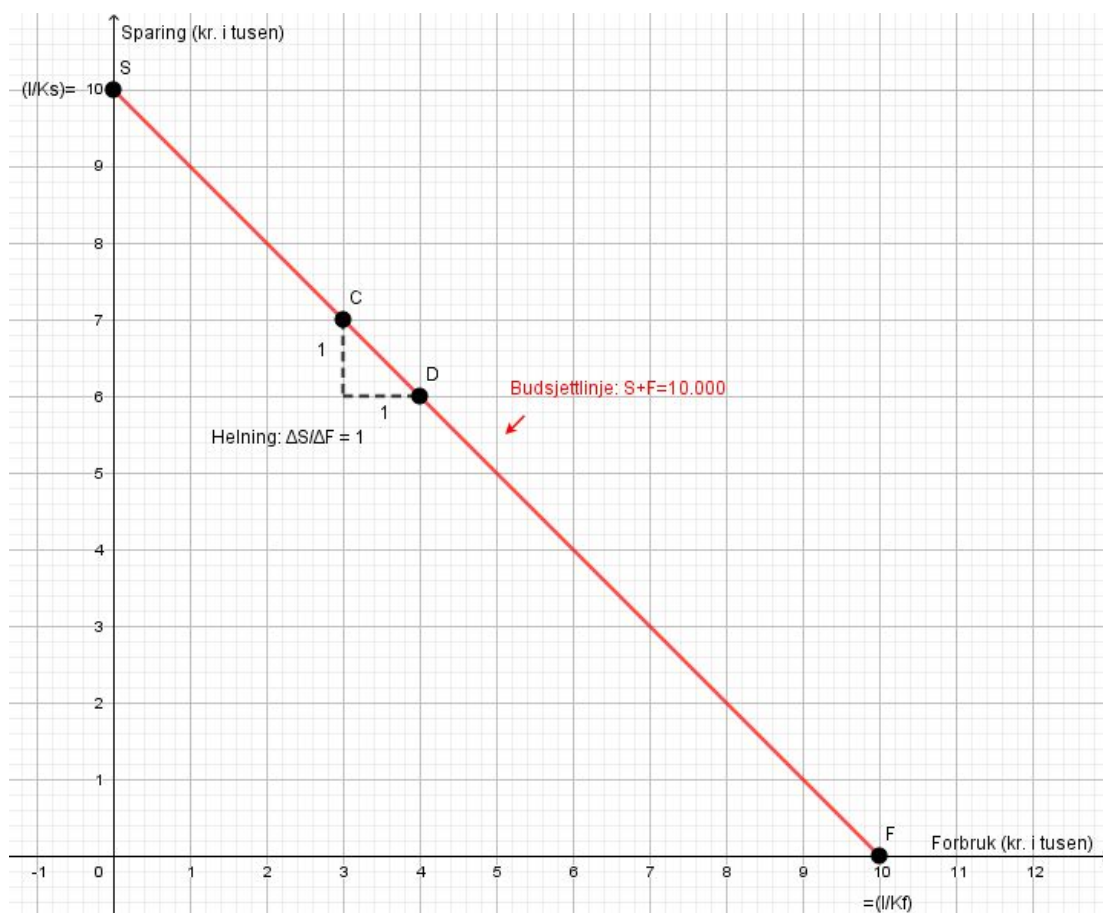
2.1.2 Budsjettbeskrankninger

Ved at konsumentene har begrenset inntekt, vil dette skape begrensninger for konsumentenes handlingsrom når det kommer til forbruk. Handlingsrommet til konsumentene kan illustreres med budsjettlinjen. Budsjettlinjen viser “alle kombinasjoner av goder der samlede utgifter er

lik inntekten” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 58). Da inntekt er lik forbruk minus sparing tar vi her for oss forbruk og sparing som to ulike utgifter, og bruker dette som godekombinasjon ved illustrasjon av budsjettlinjen. Kroner avsatt til sparing og forbruk er gitt ved K_s og K_f , der K_s er beløpet som brukes til sparing og K_f beløpet som brukes til forbruk. Dette kan illustreres med formelen: $K_s + K_f = I$

Hvis vi antar at en elev i tredje klasse på VGS tjener 10 000 kr i mnd, har vi her en illustrasjon av hvilket handlingsrom eleven får ved ulike sparebeslutninger. Bytteforholdet mellom forbruk og sparing vil her være konstant og budsjettlinjen vil være rett.

Figur 2 - Budsjettlinje forbruk og sparing

2.1.3 Konsumentens valg

Det er hensiktsmessig å se på hva som ligger til grunn for konsumentenes valg for hvordan inntekten skal fordeles. Ifølge det økonomiske perspektivet tar mennesker rasjonelle valg, “dvs at de velger den godekombinasjon som maksimerer nytten gitt den budsjettbeskranking de står ovenfor” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 61). Den godekombinasjonen

som maksimerer nytten er nødt til å tilfredsstille to betingelser (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Godekombinasjonen må ligge på budsjettlinjen, eller eventuelt under budsjettlinjen. Godekombinasjonen må også “gi konsumenten den mest foretrukne kombinasjonen av varer og tjenester” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 61). Disse to begrensningene vil i fellesskap gjøre det enklere å finne den godekombinasjon som maksimerer nytten, og dermed finne det rette punktet på budsjettlinjen.

Konsumentteorien angir et optimerings valg, hvor det forutsettes at konsumenten opplever positiv nytte av godene. Derfor vil det alltid være rasjonelt å forsøke å maksimere nytten, som vil si at godekombinasjonen ligger på budsjettlinjen (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Selv om det kun er godekombinasjoner på budsjettlinjen som maksimerer nytte, kan det også være et rasjonelt valg å legge kombinasjonen under budsjettlinjen for å øke nytten ved fremtidig bruk (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). På samme tid er det mulig at konsumenten velger en godekombinasjon som går utover inntekten, som dermed dekkes av lånte penger. Dette valget vil da ikke være rasjonelt. Begge disse utfallene som går over eller under budsjettlinjen er valg hvor konsumenten utsetter konsum for en periode og går på bekostning av konsum en annen periode. Konsumenten må redusere forbruket en periode for å spare den samme perioden, eller alternativt ta opp et lån for økt forbruk en periode og dermed redusere forbruket neste periode for å betale tilbake lån.

2.2 Geografiske forskjeller

2.2.1 Inntekt

Inntektsforskjeller i husholdninger kan sees i sammenheng med utdanningsnivået. Områder som Oslo og Akershus har flere med høyere utdanning i forhold til Hedmark, Oppland og Sør-Trøndelag (SSB, 2009). Basert på dette vil husholdningsinntektene være høyere i for eksempel Oslo kontra Oppland. (SSB, 2009). På tross av dette, viser statistikk fra SSB at ungdommer fra bygda jobber mest, mens ungdommen i Oslo ligger på bunn av denne statistikken (SSB, 2017). Dette sier oss at ungdommen i Nord-Gudbrandsdal burde ha en større inntekt enn ungdommen i Oslo. En av grunnene til at det kan være slik er at arbeidstilbudet er forskjellig i forhold til bygd og by. I en artikkel fra SSB (2017) kommer det frem at arbeidsinnvandringen har vært et hinder for unge å skaffe seg jobb i byene (SSB,

2017). Derfor har nedgangen av antall unge med arbeidsinntekt vært jevn de siste årene, og denne utviklingen ser ut til å fortsette. Det viser seg at desto mindre kommunene er i antall innbyggere desto større andel unge har en arbeidsinntekt (SSB, 2017). Tallene i denne statistikken fra SSB er hentet fra selvangivelsen til de unge. Dermed kommer det ikke frem i statistikken den inntekten de har fått gjennom diverse småjobber, hvor denne inntekten kan være betydelig (SSB, 2017).

2.2.2 Forbruk

I følge SSB sin statistikk er forskjeller i forbruk et uttrykk for inntekt- og prisnivået der folk bor (SSB, 2009). Dermed kan forskjellene i forbruksmønster skyldes bosted (SSB, 2009). Den økonomiske situasjonen i en husholdning kan også skyldes andre forhold, som for eksempel geografiske forskjeller i utgifter til bolig og transport (SSB, 2009). Vi antar at de fleste tredjeklasseelever ikke har boligutgifter, da de bor hjemme hos sine foresatte. Dermed kan vi utelukke slike kostnader.

Noen forskjeller er dog relevante, og disse forskjellene kan vi for eksempel se i undersøkelser gjort av SSB. "Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen, og de utgjorde i gjennomsnitt 65 800 kroner i året per husholdning i perioden 2006-2008" (SSB, 2009). Tilbud på kollektiv transport er noe som avhenger av hvor man er bosatt, og dette vil dermed avgjøre hvor mye penger man bruker på transport (SSB, 2009). Ifølge statistikk fra SSB (2009) bruker en gjennomsnittlig husholdning i et spredtbygd strøk 20,2% av sitt totale forbruk på transport, mens i de store byene bruker 14,7% av det totale forbruk på transport. Dette kan vi også trekke inn hos vår populasjon, da respondentene våre er over 18 år og dermed muligens har førerkort. Dermed er det sannsynlig at utvalget fra Oslo har mindre utgifter til transport i og med at kollektivtilbudet er bedre der enn i Nord-Gudbrandsdal.

Etter 2. verdenskrig ble prisutjevningsordningen satt i bruk (SNL, 2014). "Prisutjevning, ordning som går ut på at det kreves opp avgift av noen produsenter eller varepartier, og/eller utbetales tilskudd til andre, for å få frem ens pris." (SNL, 2014). Ifølge dagligvareeksperten Odd Gisholt referert i Nettavisen økonomi, har Norge hatt et prisutjevningsprinsipp som tilsier at prisene skal være like i hele landet (Ripegut, 2018). Gunstein Instefjord, fagdirektør i Forbrukerrådet, påstår ifølge Nettavisen økonomi også at dagligvarebransjen i stor grad har

lik pris uavhengig av beliggenhet, selv om Rema 1000 til tider avviker fra dette (Ripegut, 2018).

Vi vil på tross av dette for enkelhets skyld, legge prisutjevningssprinsippet til grunn. Det vil dermed si at vi tar utgangspunkt i at prisnivået i Norge er generelt likt over hele landet. På samme tid refererer SSB (2017) til at ungdommer i fra bygda jobber mer og dermed har et høyere inntektsnivå. Det tilsvarer at ungdommer fra Nord-Gudbrandsdal har et høyere inntektsnivå enn ungdommer i Oslo. Ved å da utelukke forskjeller i prisnivået, og kun ta utgangspunkt i inntektsnivået blant ungdommer kan det vises at ungdommer fra bygda har et høyere forbruksnivå.

2.2.3 Sparing

Ifølge Finans Norge (2015) viser tall fra SSB at for unge mellom 17 til 24 år var det en sterk økning i sparing i perioden 2008 til 2014. I denne perioden økte sparingen blant unge med 46% (Finans Norge, 2015). Videre forklarer Finans Norge (2015) at den sterke økningen i sparing blant unge skyldes økt sparing i BSU. Dette kan vi anse å være en positiv trend, og Finans Norge (2015) mener også at denne positive trenden vil fortsette. I 2014 viste tall fra SSB, gjennomført av inkassofirmaet Intrum Justitia, at unge har i gjennomsnitt 143 700 kr i bankinnskudd (Stranden, 2014). Av fylkene som var med i undersøkelsen, var det unge i Oslo som hadde mest bankinnskudd.

En undersøkelse utført av YouGov for Danske Bank viser forskjeller i sparing i ulike deler av Norge (Frøjd, 2019). Det ble i undersøkelsen skilt på ulike deler av Norge, hvor disse er Oslo/Akershus, resten av Østlandet, Sørlandet, Vestlandet og Trøndelag/Norge (Frøjd, 2019). Den delen av Norge hvor færrest sparer er mennesker bosatt i det området som omtales som resten av Østlandet med 75%, mens Vestlandet med 82% og Oslo/Akershus med 81% skårer høyt på antall bosatte som sparer (Frøjd, 2019). Vi kan ut fra undersøkelsen til YouGov trekke slutninger om at de samme trendene gjelder blant unge. Dermed kan vi si at sparing blant unge kan variere ut ifra hvilken del av landet man bor.

2.3 Eksternaliteter

“Eksternalitet er kostnader eller gevinster som konsumenter eller produsenter påfører andre uten at de tar hensyn til at det påvirker andre” (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013, s. 188). Innenfor mikroøkonomi er det stort fokus på etterspørselen av varer og hvordan denne påvirkes. Ved noen tilfeller vil en persons etterspørsel avhenge av etterspørselen fra andre personer, dette kalles for nettverkseksternaliteter (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013).

2.3.1 Bandwagon-effekten

En nettverkseksternalitet er bandwagon-effekten, hvor denne effekten går ut på at en person i utgangspunktet ønsker et gode fordi mange andre har det (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Denne effekten kan gjerne observeres blant unge. Det kan være alt fra barneleker til russetiden. Her er press fra sosiale grupper en sentral faktor. I en gruppe vil det være en rekke regler og normer, som man til en viss grad må tilpasse seg (Gjærevold og Grønli, 2017). Dermed kan bandwagon-effekten spille inn i forhold til hvilke goder personene i gruppen etterspør. Dersom hele gruppen skal være med på en russebuss og bruke 50 000 kr på dette, kan det oppstå et press i gruppen. Dette presset kan gjøre at noen av gruppemedlemmene kun velger å være med på russebuss fordi alle de andre medlemmene ønsker det. På samme tid kan et slikt gruppepress også være en bidragsyter til at en person, og spesielt unge tar økonomiske beslutninger som ikke er forenlig med inntekten deres. Dette kan gjøre at den økonomiske likviditeten blir negativ, og dermed kan personen havne i økonomiske vansker.

2.3.2 Snob-effekten

En annen nettverkseksternalitet er snob-effekten, som hovedsakelig handler om å ha et ønske om å skille seg ut ved å kjøpe goder som ikke mange andre har. Dette vil si at etterspørselen etter slike goder er høyere desto færre som eier godet, og dermed virker denne effekten motsatt av bandwagon-effekten (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Mange unge er i dag ute etter å skille seg ut, og er derfor på utkikk etter det unike. Dette på bakgrunn av blant annet både prestisje og status. Disse godene man er ute etter er som regel kostbare, selv om de har liten praktisk verdi. Noen eksempler på slike goder kan være Rolex-klokke, Acne skjurf og andre dyre eksklusive goder. Ved kjøp av et eksklusivt gode er gjerne statusverdien

viktigere for de unge enn hva pengeverdien er, dermed kan en konsument velge å se bort i fra hva en har råd til og heller basere valget på den statusen man opp tjener. Vi kan påstå at statusverdien ved goder er i et større fokus blant unge, enn for godt voksne. Dermed er det mer sannsynlig at unge velger goder ut fra statusverdien de får og ikke fornuften om hva de har råd til.

2.4 Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling kan defineres på flere måter. Ifølge Brundtland-kommisjonen 1987 omtales bærekraftig utvikling som “at alle får dekket de grunnleggende behovene, og at alle får anledning til å tilfredsstille sine forventninger og et bedre liv” (Brundtland og Dahl, 1987, s. 42). Når det kommer til bærekraftig utvikling er det gjerne tre dimensjoner en må ta hensyn til, miljø, økonomi og sosiale forhold (FN, 2019).

2.4.1 Bærekraftig økonomisk utvikling

Mange lever i dag utover verdens økonomiske bæreevne (Brundtland og Dahl, 1987). Et samfunn kan over tid ødelegge kommende generasjoners mulighet til å dekke sine grunnleggende behov (Brundtland og Dahl, 1987). Derfor er det viktig at befolkningen bidrar mot en bærekraftig utvikling. For å sikre en økonomisk bærekraftig utvikling må befolkningen bidra på sin side ved å holde forbruket på et akseptabelt nivå som dekker deres behov, men som ikke går på bekostning av hvilke muligheter kommende generasjoner har.

Forbruk vil ha store innvirkning på de andre dimensjonene innen bærekraftig utvikling. For eksempel så vil økt forbruk si økt produksjon og høyere ressursforbruk, som igjen vil si høyere utslipp og mer skade på miljøet. Måten vi i dag bruker ressursene på er langt over hva som er bærekraftig, og ressursene må fordeles mer fornuftig for at vi skal bidra til en bærekraftig utvikling (FN, 2019). I Norge er det mye som må gjøres i jobben for å nå en bærekraftig økonomisk utvikling. Tall viser at dersom resten av verden skulle hatt samme forbruk som vi har i Norge, ville vi trenge 3,6 jordkloder (FN, 2019).

2.5 Prokrastinering

Prokrastinering omtales som tendensen vi mennesker har til å utsette ting, til tross for at vi vet det medfører en ulempe (Steel, 2007). Dette er et fenomen som det antas at har en negativ

påvirkning på personlig økonomi. Innenfor økonomi kan vi se prokrastinering på flere områder. Pensjonssparing er et tema som trekkes frem som et eksempel hvor prokrastinering er sentralt, men det er også sannsynlig at andre økonomiske valg kan påvirkes negativt av prokrastinering (Steel, 2007). Her kan manglende sparing og betalingsutsettelse være valg som skyldes prokrastinering. Dersom økonomiske valg påvirkes av prokrastinering, vil det øke sannsynligheten for at en kan havne i økonomiske problemer. Ifølge årsrapporten til Kredinor var det i 2016 en økning i folks forbruk og gjeld på 5,2 %, fra 2015 (Berntsen, 2016). Den økonomiske prokrastineringen ved at folk ikke sparer i tilfelle uventede utgifter og utsetter betalinger, kan være en av grunnene til denne økningen.

2.5.1 Prokrastinering som et personlighetstrekk

Ifølge Steel (2007) kan vi anse prokrastinering som en form for selvregulerings feil. Han mener også at prokrastinering ser ut til å være relativt stabilt over tid og derfor kan betraktes som et personlighetstrekk (Steel, 2007). Når prokrastinering blir et personlighetstrekk handler det om at unødvendig utsettelse blir en normal respons til en hver tid, og det uavhengig av oppgave. Handlinger kan utsettes av mange grunner, for eksempel på grunn av mangel på opplevd belønning eller at det oppleves ubehagelig. Dette er grunner som kan gjøre at handlinger som skaper disse følelsene lettere blir prokrastinert. Dersom vi ser på sparing, så kan det være et valg som gjør at en ikke opplever en umiddelbar belønning på det tidspunktet en sparer og at det derfor prokrastineres. Derfor kan mangel på handling i økonomiske valg lede til økonomiske konsekvenser for en person.

2.5.2 Inkassogjeld

Lindorff Norge har gjennomført en undersøkelse av unge angående deres betalingsvaner. Denne undersøkelsen viser at 1 av 4 unge handler selv om de egentlig ikke har råd til det (Sørdal, 2017). Ifølge tall fra Bisnode Credits, hadde befolkningen mellom 18 og 25 år i første halvår av 2016 inkassogjeld på 510 024 581 kr (Mæhle og Thurmer, 2016). Dette var en økning på 4,1% fra året før (Mæhle og Thurmer, 2016). Denne inkassogjelden er det 13 860 personer i aldersgruppen 18 til 25 år som står for (Mæhle og Thurmer, 2016). Denne gruppen har til sammen 50 640 ulike inkassosaker, det tilsvarer 3,7 inkassosaker i snitt hvor det i hver sak skyldes 10 071 kr (Mæhle og Thurmer, 2016). Det er svært urovekkende hvor mye hver enkelt ungdom med inkassosaker skylder. Enda mer urovekkende er det at

inkassogjelden til befolkningen i Norge øker i takt med alderen frem til fylte 50 år. Voksne mellom 44 og 49 år skylder 7 669 238 208 kr (Mæhle og Thurmer, 2016). Etter fylte 50 år, synker inkassogjelden gradvis. Her vises det tydelig at den norske befolkningen sin økonomi påvirkes av prokrastinering.

2.5.3 Inkasso forløpet

Når en person får en faktura og denne ikke betales, vil det ifølge Kreditor komme en puring etter 14 dager etter forfall. Etter 14 nye dager med ubetalt faktura, vil det komme et inkassovarsel med 14 dagers betalingsfrist (Kreditor, u.å.). Dersom inkassovarselet også blir stående ubetalt, vil saken så gå til inkassoselskapet som sender ut en betalingsoppfordring med betalingsfrist på 14 nye dager (Kreditor, u.å.). Når disse 14 dagene har passert, vil det kunne bli rettslige krav, som for eksempel innkreving hos namsmannen (Kreditor, u.å.). Dersom dette rettslige kravet ikke betales innen 30 dager, vil det føre til en betalingsanmerkning (Kreditor, u.å.). En betalingsanmerkning kan hindre personer fra å få lån og andre kreditter frem til denne er betalt (Halsos, 2016). Hele denne prosessen viser at dersom en skal gå til inkasso er det en lang utsettelsesprosess, og en enda lenger prosess før en betaling skaper betalingsanmerkning for en person.

2.6 Ungdommers økonomiske kunnskap

Ifølge Noctor, Stoney og Stradling (1992), referert i Beal og Delpachitra (2003) og er økonomisk kunnskap evnen til å gjøre gode vurderinger og beslutninger om bruk og forvaltning av penger, og effektiviteten av denne. Dårlige økonomiske valg kan ha mange ulike negative konsekvenser.

Beverly og Burkhalter (2005) sendte ut en spørreundersøkelse til ungdoms- og videregående elever i USA om deres personlige økonomi. Elever og studenter fra 16 til 22 år hadde 80% av respondentene egen sparekonto og egen brukskonto (Beverly og Burkhalter, 2005). Mange av respondentene svarte også på at dersom de skulle gå i innkjøp av en vare, sammenlignet de ofte priser på denne varen.

Et av områdene som skapte bekymring var bruken av kredittkort spesielt hos studenter, hvor de så en økende bruk av kredittkort og at dette var lett tilgjengelig. Bruken av kredittkort blir

i undersøkelsen beskrevet som at det ble brukt på en uklok måte (Beverly og Burkhalter, 2005). Det ble konkludert i undersøkelsen at unge hadde lav kunnskap om personlig økonomi (Beverly og Burkhalter, 2005). En annen konklusjon som også ble trukket var viktigheten av personlig økonomi i skolen. Undersøkelsen viste at noen av elevene og studentene hadde tilbud om kurs i personlig økonomi og andre ikke. De som ble tilbudt kurs om personlig økonomi var det få som deltok på kurs, da det blir beskrevet som at disse elevene og studentene overvurderte sin økonomiske kompetanse (Beverly og Burkhalter, 2005).

2.6.1 Menneske som beslutningstaker

Beslutninger er noe vi mennesker møter på hver dag. Ettersom man blir eldre kan viktigheten av å ta beslutninger øke. Dette kan være beslutninger knyttet til hvilke høyskole eller universitet man skal velge, når man skal velge å investere i bolig eller hva man skal bruke sparepengene sine på (Worthy *et al*, 2011). Ifølge Kahneman, gjengitt i Voss (2012) har menneskehjernen to måter tenke på; “fast thinking vs slow thinking”. “Kjernen i Kahnemans arbeid er å påvise systematiske feil og svakheter i vår intuitive oppfatning av virkeligheten rundt oss, og hvilken betydning dette kan få for de beslutninger vi treffer” (Mo, 2013, s.274). Hovedsakelig er hjernen delt opp i system 1, som er “fast thinking” og system 2, som er “slow thinking”(Voss, 2012).

System 1 fungerer på den måten at vi handler på intuisjonen, som for eksempel impulsjøp på butikken. Ved bruk av system 1 foretar vi oss raske beslutninger basert på tidligere erfaringer. Egenskapene ved system 1 innebærer en del svakheter man må være oppmerksom på (Mo, 2013, s.275). En slik svakhet er priming, som er en forhåndsinnstilling til en idé (Mo, 2013, s.275). Dette innebærer at vi er lett påvirkelige og har en senket årvåkenhet slik at man foretar avgjørelser som man egentlig burde tenkt mer igjennom (Mo, 2013, s.275).

System 2, som refereres til å være “slow thinking”, og blir også skildret av Mo (2013, s.274) for det meste å være i hvilemodus og være mer tvilende enn system 1. Kahneman, referert i Mo (2013, s.277) skildrer system 2 som “den late kontrolløren”. System 2 krever mer tenking og analysing, og er dermed mer anstrengende for hjernen (Voss, 2012). Oppmerksomheten som aktiverer system 2 til mentale aktiviteter er komplekse, og dette kan knyttes til utregninger (Mo, 2013, s.274). Dersom det med system 1 blir vanskelig, kan system 2 kobles

for mer detaljert bearbeiding av det aktuelle problemet (Mo, 2013, s.277). System 2 aktiveres for eksempel ved større investeringer som ved kjøp av bolig.

Ved finansielle beslutninger vil system 1 og system 2 bli brukt. Det kan også sies at det å ta finansielle beslutninger er komplekse prosesser for mennesket. Finansielle beslutninger kan få store konsekvenser både positivt og negativt, og derfor kan det være hensiktsmessig å bruke system 2. Da vil beslutningene være mer gjennomtenkt og rasjonelle, og risikoen for at konsekvensene er negative blir da lavere. Bruken av system 1 og 2 i beslutninger gjelder for alle mennesker uavhengig av alder.

2.7 Hypoteser

Vi har i innledningen vår definert en hovedproblemstilling, med fire delproblemstillinger for å begrense den omfattende problemstillingen vi har. Vi har dermed satt opp fire hypoteser på delproblemstillingen for hvilke utfall vi antar vi vil få ved undersøkelsen. En hypotese “viser til noe som er antatt og foreløpig, og som etter alt å dømme er en rimelig forklaring på fenomenet” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 54).

Hypotese til delproblemstilling 1

Hvilken betydning har geografisk tilhørighet for tredjeklasseelever på vgs sin inntekt, forbruk og sparing?

Basert på teorien om geografiske forskjeller vil det blant unge være flere med jobb i spredtbygde strøk som Nord-Gudbrandsdal, som dermed vil føre til at de gjennomsnittlig har høyere inntekt enn unge i en storby som Oslo. Forbruket kan også styres av geografisk tilhørighet, hvor forbruksmønsteret styres av ulike preferanser og inntektsnivå. Inntektsnivået er høyere blant unge på bygda enn i storbyer, men preferansene vil være individuelle og er derfor vanskelige å vurdere. På bakgrunn av inntektsnivået, er vår hypotese at det er sammenheng mellom forbruk og geografisk tilhørighet. Med bakgrunn i teorien om sparing tyder det også på at antall som sparer varierer ut ifra hvor man er bosatt. I Oslo/Akershus er det 81% som sparer, mot resten av Østlandet sine 75% (Frøjd, 2019). Dette kan vi trekke videre til ungdommer, og dermed er vår hypotese at det også her er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og sparing. Totalt sett kan vi legge frem hypotesen vår til

delproblemstilling 1, som er at det er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt, forbruk og sparing.

Hypotese til delproblemstilling 2

Hvordan er forholdet mellom inntekten, forbruket og sparingen blant tredjeklasseelevene på VGS?

Hypotesen vår til delproblemstilling 2 er at forholdet mellom inntekt og forbruk ikke nødvendigvis er lineært. Forholdet mellom inntekt og sparing derimot antar vi at vil være lineært. Basert på teorien om konsumentenes valg kan en konsument velge godekombinasjoner som er både over og under budsjettlinjen. Ved å ta et valg som sparing, vil konsumentene måtte kutte forbruket en periode, for å senere ha mulighet til å bruke disse midlene. Det andre alternativet er at en konsument låner penger for å øke sitt forbruk, med krav om en reduksjon av forbruket for en kommende periode hvor lånet og eventuelle kostnader ved lånet må betales tilbake.

Hypotese til delproblemstilling 3

Hvilken utbredelse har lån blant tredjeklasseelevene?

Når man fyller 18 år har man mulighet til å søke om diverse lån, og dette gjør at alle over 18 år har mulighet til å finansiere et forbruk utover inntekt gjennom lån. Basert på teorien om inkassogjeld er det 25% av unge som handler uten å ha råd til det (Sørdal, 2017). Dersom unge handler uten å ha råd til det, tyder det på at unge finansierer denne handlingen med lån. Ut fra denne teorien vil vår hypotese være at 25% av elevene har en form for kreditt i dag.

Hypotese til delproblemstilling 4

Har tredjeklasseelevene på VGS en risikabel finansiell atferd?

En positiv finansiell atferd går ut på å øke besparelser og redusere gjeld (Xiao, 2008). Basert på teorien om unges lånesituasjon har ungdommer mellom 18 og 25 år økt sin inkassogjeld med 4,1% fra 2015 til 2016 (Mæhle og Thurmer, 2016). Samtidig som ungdommer ifølge Finans Norge (2015) har økt sparingen sin med 46% i perioden 2008 til 2014 (Finans Norge, 2015).

Gjennom skoleårene tilegnes unge kunnskap som påvirker deres oppfattelse av samfunnsmessige sammenhenger, muligheter og konsekvenser. Kunnskap og forståelse om personlig økonomi burde også være en del av kunnskapen en tilegner seg på skolen, da kunnskap eller mangel på kunnskap danner grunnlag for unges økonomiske atferd videre i livet. Slik det er i dag er personlig økonomi ikke en del av læreplanen. Undersøkelser gjennomført av DNB viser at flere unge heller ikke får med seg denne kunnskapen om å styre sin egen økonomi hjemmefra heller (Borchgrevink, 2019). Dette gjør at mange unge kan ha et for lavt kunnskapsnivå til å foreta fornuftige økonomiske beslutninger. En av grunnene til at mange går på en økonomisk smell er nettopp på grunn av uvitenhet (Henriksen, 2016). På samme tid viser undersøkelsen at ungdommer har økt sparingen sin, men ikke redusert gjelden sin, noe som kan tyde på at de ikke nødvendigvis har lært nok om personlig økonomi fra foresatte eller skole. Dermed er vår hypotese at elevene har en risikabel finansielle atferd.

3. Metode

For å undersøke problemstillingen vår er det viktig for oss at riktig metode benyttes, slik at undersøkelsen blir pålitelig. Metode handler om å samle inn, analysere og tolke relevant data for oppgaven (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Det skilles i metodefaget mellom kvantitative og kvalitative metoder. Kvantitativ metode er data som er målbart, som vil si at det kan tallfestes, og blir gjerne omtalt som harddata (Halvorsen, 2014, s.131). Kvalitativ metode er data som ikke er tallfestbare og som gjerne uttrykkes gjennom tekst (Halvorsen, 2014, s.131). Kvalitativ metode omtales gjerne som mykdata (Halvorsen, 2014, s.133). Det største skillet mellom metodene er om dataen som samles inn kan uttrykkes i tall eller ikke (Halvorsen, 2014, s.133). Metodekapittelet vil ta for seg vårt valg av design, datainnsamling, populasjon og utvalg. Vi vil også ta for oss gjennomføringsprosessen ved spørreundersøkelsen og sorteringen av dataene, samt undersøkelsens reliabilitet og validitet. Til slutt vil vi ta for oss operasjonelle definisjoner av nøkkelbegreper knyttet til problemstillingen og feilkilder.

3.1 Design

I vår oppgave har vi funnet ut at det er mest relevant å benytte seg av tverrsnittstudier når det kommer til valg av forskningsdesign. Tverrsnittstudier belager seg på data gjennomført i et bestemt tidspunkt eller over en kort periode. Samtidig er undersøkelsen godt egnet til å beskrive fenomener eller til å generalisere resultatet (Halvorsen, 2014, s.101). Undersøkelsen brukes til å sammenligne fenomener hos to grupper (Halvorsen, 2014, s.101). I vår undersøkelse vil det være hensiktsmessig å bruke et slikt design, da vi ønsker å sammenligne pengebruken til to videregående skoler med forskjellig geografisk tilhørighet.

På bakgrunn av tidsbegrensingen vi har med vår oppgave var det vanskelig å få til en representativ kvalitativ undersøkelse av vårt fenomen. Skulle vi valgt en kvalitativ undersøkelse ville dette krevd en stor mengde intervjuobjekter, som igjen ville vært svært tidkrevende. Derfor har vi valgt en kvantitativ spørreundersøkelse. Undersøkelsen vil gi et representativt svar for de geografiske områdene vi undersøker, men det kan også gi et bilde av situasjonen i resten av landet. Andre grunner til valget vi har tatt angående kvantitativ spørreundersøkelse er at vi vil få muligheten til standardisering med faste spørsmål og svaralternativer (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Dette gjør at vi også kan samle inn data fra mange individer på relativt kort tid. Mengden av data vi samler inn vil også gi oss mulighet til statistiske analyser, slik at vi kan sammenligne gruppene (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011).

3.1.1 Strukturering av spørreskjema

Et spørreskjema kan ha ulike grader av strukturering (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Det skilles mellom prekodet spørreskjema, spørreskjema med åpne spørsmål og semistrukturert spørreskjema (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Et prekodet spørreskjema inneholder spørsmål som er meget strukturerte og har gjerne bestemte svaralternativer (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Et spørreskjema med helt åpne spørsmål, vil ha spørsmål uten forutbestemte svar hvor respondentene kan svare åpent (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Semistrukturerte derimot, er spørreskjemaer med en blanding av åpne og prekodete svar (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). I vår undersøkelse hadde vi både prekodete spørsmål, og åpne spørsmål. Dette gjorde at

spørreundersøkelsen vår ble semistrukturert. Vi ønsket å bruke prekodete spørsmål for å få konkrete svar og dermed gjøre analysearbeidet enklere. På samme tid ønsket vi å ha muligheten til åpne spørsmål for å fange opp tilleggsinformasjon utover svarene vi fikk ved de prekodete spørsmålene. For at respondentene kunne gi mest mulig fornuftige svar var det viktig for oss at vi brukte ord og uttrykk som var lette å forstå, og at de var entydige slik at respondentene ikke ble forvirret. Spørsmålene skulle også “utformes slik at det ikke føles behov for å endre svaret i ønsket sosial retning” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 280).

3.1.2 Svakheter ved kvantitativ spørreundersøkelse

Ved en kvantitativ spørreundersøkelse vil det gjerne ligge et antall respondenter til grunn for gjennomføringen. En klar svakhet ved en slik undersøkelse er svarprosenten. “Det er svært sjeldent at alle respondentene returnerer spørreskjemaet innen tidsfristen” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 294). Dette er en problemstilling vi ikke trodde vi skulle støte på, men på grunn av at vi ikke fikk vært tilstede i alle klassene, kan dette ha vært av betydning for svarprosenten vår. På samme tid kunne det vært en utfordring at et ukjent antall respondenter ikke var på skolen når spørreundersøkelsen skulle gjennomføres. Dermed var det en mulighet for at vi kunne oppleve at antall respondenter ved gjennomføring avviket i stor eller liten grad fra planlagt antall respondenter.

Hvordan spørsmålene og svaralternativene er utformet kan føre til svakheter i spørreundersøkelsen (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Først og fremst vil det være viktig at spørsmålene ikke blir for generelle, slik at begrepene ikke kan bli tolket på ulike måter (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Dersom spørsmålene blir for generelle, kan det føre til at svarene blir vanskelig å sammenligne. En annen ting man må være forsiktig å bruke er fagsjargong. For at spørsmål skal være forståelig for alle respondenter, skal man unngå bruk av akademiske begreper (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Dette sikrer at spørsmålene er entydige for alle respondenter.

En svakhet ved spørreundersøkelsen kan være at svaralternativene er formulert slik at de har en innvirkning på hva respondentene vil svare (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Det er flere andre svakheter som kan komme frem med svaralternativene i undersøkelsen

dersom de er prekodet. Svaralternativene kan være overlappende eller mangle noen relevante alternativ for spørsmålet (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Samtidig kan spørsmålene og svaralternativene være formet slik at respondentene føler en sosial påvirkning for hva de skal svare (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Disse faktorene kan svekke undersøkelsens reliabilitet.

3.2 Datainnsamling

Når det kommer til data skilles det gjerne mellom primær- og sekundærdata. Primærdata er ny data som forskeren samler inn selv, mens sekundærdata er tilgjengelig data en kan hente inn fra andre (Halvorsen, 2014, s.98). I denne oppgaven har vi benyttet oss av både primærdata og sekundærdata.

3.2.1 Primærdata

Primærdata er som nevnt ny data som forskeren selv samler inn (Halvorsen, 2014, s.98). I denne oppgaven benyttet vi oss i hovedsak av primærdata, noe som ga oss en større nærhet til det fenomenet vi undersøkte. Det er denne dataen som legger grunnlaget for denne bacheloroppgaven, og som i hovedsak ble lagt til grunn i vårt analysearbeid. Samtidig vil det være relevant for problemstillingen vi har formulert at vi sammenligner primærdata opp mot sekundærdata vi har innsamlet.

3.2.2 Sekundærdata

Sekundærdata er data som allerede er samlet inn av andre og som er tilgjengelig (Halvorsen, 2014, s.98). I vår oppgave har vi samlet inn mye sekundærdata som vi har fremstilt i vårt teorikapittel. Innsamlet data har vi brukt for å belyse områder og temaer som var relevant for vår problemstilling. På bakgrunn av dette går vår sekundærdata i hovedsak ut på barn, unge og privatøkonomi.

3.3 Populasjon og utvalg

“Samtlige undersøkelsesenheter som forskeren ønsker å si noe om kalles en populasjon eller et teoretisk univers“ (Halvorsen, 2014, s.154). Vår populasjon er tredjeklasseelever ved videregående skole i Norge. For at en forsker skal kunne si noe om populasjonen, gjøres det et representativt utvalg (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Det finnes en rekke

ulike utvalgsmetoder, men for vår undersøkelse har vi valgt en stratifisert utvelgelse. En stratifisert utvelgelse går ut på at man velger enheter ut fra bestemte egenskaper, og deretter velger ut respondentene ved tilfeldig eller systematisk utvelgelse (Johannessen, Christoffersen og Tuft, 2011). Vi delte derfor vår populasjon inn i grupper basert på hvilken videregående skole elevene tilhører. Vi gjorde en systematisk utvelgelse ut ifra geografisk tilhørighet, praktiske og økonomiske årsaker. Undersøkelsen ble gjennomført på to videregående skoler med ulik geografisk tilhørighet. Vi valgte Bjerke VGS i Oslo og Nord-Gudbrandsdal VGS. Dette er et valg vi bevisst har tatt for at vi kan sammenligne dataene i en storby mot dataene i et distrikt. Utvalget vårt består av fire klasser ved Bjerke VGS i Oslo med totalt 130 elever og fire klasser ved Nord-Gudbrandsdal VGS med totalt 79 elever.

3.4 Gjennomføringsprosessen

I utgangspunktet formet vi spørreundersøkelsen ut ifra vår problemstilling. Vi valgte å bruke de økonomiske variablene vi skal undersøke i oppgaven som indikatorer for spørreundersøkelsen. Dette for å sikre at vi fikk data som var mest mulig relevant for analyse av resultatene. Spørsmålene ønsket vi at skulle være konkrete slik at de ble lette å svare på og ga oss den detaljerte informasjonen vi ønsket, som gjorde at analysearbeidet av dataene ble enklere og mer effektivt.

Ved gjennomføringen ønsket vi å være tilstede i klassene for å sikre så høy svarprosent som mulig, samtidig som vi ønsket at alle respondentene skulle starte med tilnærmet likt utgangspunkt. Av praktiske årsaker lot ikke dette seg gjøre. Vi var tilstede ved tre av fire klasser på Bjerke VGS, mens ved Nord-Gudbrandsdal VGS fikk vi ikke mulighet til å møte opp i noen av klassene. Vi valgte derfor å sende mail til lærerne i disse klassene, som fikk informasjon om hva de skulle si før elevene begynte gjennomføringen av undersøkelsen. Dette gjorde vi for at elevene skulle få den samme informasjonen som elevene i klassene vi var tilstede i fikk.

Undersøkelsen lagde vi og sendte ut i Questback, som vi fikk tilgang til gjennom NTNU. Her fulgte vi retningslinjer i forhold til GDPR, som omhandler behandling av personopplysninger. Datamaterialet vil forbli hos oss og ikke benyttet av noen andre.

Gjennom Questback satte vi en makulerings dato 15. juni for alt datamateriale vi har samlet inn.

3.5 Sortering av data

Noen av svarene vi fikk ble vi nødt til å vaske, det vil si at vi ga ord og tall av samme betydning lik verdi, slik at vi kunne sortere disse til utregning og sammenligning. Vi satte noen generelle beslutningsregler som vi la til grunn for alle spørsmålene vi vasket. Vi så det også nødvendig å gjøre noen endringer som kun berørte enkelte spørsmål ved vaskingen. Disse endringene ligger konkret beskrevet i vedlegg 2 og 3.

I tilfellet hvor vi opplevde at respondenten tydeliggjorde at den ikke tok undersøkelsen seriøst, valgte vi å utelate alle svar fra denne respondenten. Det at undersøkelsen ikke ble tatt seriøst så vi tydelig ved for eksempel at spørsmålet om kjønn ble besvart med “katt”. Der hvor vi fikk lengre svar med tekst, men bare var ute etter tall, vasket vi svarene i SPSS slik at det kun ble rene tall. Dette gjorde vi for å gjøre utregningene i SPSS lettere å gjennomføre. På noen poster var det også nødvendig for oss å gjennomføre enkle beregninger basert på informasjonen gitt i tekstform av respondentene.

Vi la inn nye variabler i SPSS for hvor de som har svart relevant på spørsmålet får verdien 1, helt uavhengig av om de har svart at spørsmålet ikke berører dem eller at de har gitt et helt konkret tall. Dersom respondenten ikke hadde svart relevant på spørsmålet eller ikke visste, ga vi dem verdien 0. Disse verdiene la vi vekt på i alle inntekts- og forbruksvariabler. På inntektssiden brukte vi de vaskede variablene fra spørsmålene 9, 13, 15 og 17, som vi la sammen til total månedsinntekt dersom respondenten hadde verdien 4. De som fikk verdien 4 har dermed svart relevant på alle spørsmål om inntekt. På forbrukssiden brukte vi de vaskede variablene fra spørsmålene 20, 21, 22, 23, 24 og 25, som vi la sammen for å få totalt månedlig forbruk dersom respondentene hadde verdien 6. De som fikk verdien 6 var de som hadde svart relevant på alle spørsmål om forbruk. Det vil si at dersom respondenten fikk verdien 0 på en av variablene, ble ikke respondenten beregnet med når vi samlet inntekts- og forbruksvariablene. Når vi beregnet totalt månedlig forbruk valgte vi å se bort fra faste kostnader, da flertallet av respondentene har lite eller ingen faste kostnader.

3.6 Reliabilitet

“Med reliabilitet siktes det til hvor pålitelig målingene er.” (Halvorsen, 2014, s.68). Derfor stilles det i forskning ofte spørsmål om dataen er pålitelig (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). Reliabilitet handler om påliteligheten i dataene en samler inn, hvordan en samler inn data og måten dataene behandles på (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). For at man kan gjøre et godt analysearbeid og skape et godt resultat er en tilfredsstillende reliabilitet en grunnleggende forutsetning (Halvorsen, 2014, s.68). Det skilles mellom lav og høy reliabilitet. Lav reliabilitet viser til at det er lite pålitelige målinger og at målene har store feil. Høy reliabilitet viser til at målinger har små feil, og er en forutsetning for høy validitet (Halvorsen, s. 68, 2014).

Det er flere måter en kan teste reliabiliteten i en undersøkelse. En test man kan gjøre er å gjennomføre samme undersøkelse på to ulike tidspunkt, og dersom en får samme resultat har undersøkelsen høy reliabilitet (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). På bakgrunn av tidsbegrensningen vi har i denne bacheloroppgaven vil det være vanskelig for oss å teste reliabiliteten i undersøkelsen, men vi kan øke reliabilitet blant annet ved å sikre minst mulig feilkilder. Det vil uansett være vanskelig for oss å danne en konklusjon når det kommer til det store bildet, men vi kan være en bidragsyter for å illustrere økonomiske problemstillinger blant tredjeklasseelever på videregående skole.

3.6.1 Svarprosent

Svarprosent kan være en måte å vurdere reliabiliteten til datamaterialet, og kan bidra til å gi oss et inntrykk av hvor godt vi har lyktes med datainnsamlingen (Halvorsen, 2014, s.161). Tidligere var det vanligere med høyere svarprosent som 80 og 90 prosent (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). I dag derimot er det mer vanlig med mellom 30 og 40 prosent svar (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011). “Som en tommelfingerregel vil vi si at mer enn 50 prosent er en bra svarrespons” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 263). Utvalget vårt besto totalt av 209 elever fra Bjerke VGS og Nord-Gudbrandsdal VGS. Antall elever som besvarte undersøkelsen var 134 elever, som tilsvarer en svarprosent på 64,1. Ved å benytte tommelfingerregelen kunne vi forsikre oss om at reliabiliteten vår var høy. Dette ved at vår svarprosent ligger 14,1 over standarden i tommelfingerregelen.

3.7 Validitet

Begrepet validitet betyr gyldighet, og ifølge Shadish, Cook og Campbell (2002) referert i Johannessen, Christoffersen og Tufte (2011) er det vanlig å dele begrepet inn i begrepsvaliditet, intern validitet og ekstern validitet. For vår oppgave var ekstern validitet mest relevant. “En undersøkelses eksterne validitet dreier seg hvorvidt om resultatene kan generaliseres eller overføres til andre settinger enn de som er studert” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 367).

Vårt stratifiserte utvalg tar for seg en sentral skole i storbyen Oslo, og en distrikt skole i Gudbrandsdalen. Dette er skoler med ulik geografisk tilhørighet, men det er typiske videregående skoler i landet ved at skolene tilbyr ulike studieretninger. Utvalget er gjort av praktiske grunner, da det var disse to videregående skolene vi fikk positivt svar fra og på grunnlag av beliggenhet i forhold til reisevei. Samtidig har gruppen relasjoner til begge skolene, og dette var en fordel for å få tilslag til gjennomføring av undersøkelsen.

Utvalget vårt vil være representativt for områdene vi har undersøkt, og vil kunne være med på å skape et bilde av den personlige økonomien til tredjeklasseelever på VGS tilhørende andre områder. Resultatene vi har kommet frem til vil kunne overføres til andre tredjeklasseelever, på tross av at begge skolene tilhører Østlandet. Selv om utvalget tilhører samme del av landet, dekker dette variasjonen av størrelse og stedstype vi har i Norge. Dette gjorde at vi hadde mulighet til å overføre resultatene, og dermed kan dette danne et bilde av hvordan situasjonen i andre deler av landet er. Det hadde vært ønskelig med et større utvalg for å sikre at vi kunne generalisere resultatene, men på grunn av rammene rundt bacheloroppgaven lot dette seg ikke gjøre.

3.8 Operasjonalisering

“Operasjonalisering dreier seg om å være målrettet ved å avgrense det området forskeren har i fokus” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 67). Derfor har vi lagd definisjoner av nøkkelbegrepene i vår problemstilling. Vi har da definert de uavhengige og avhengige variablene vi har sett på innenfor privatøkonomien til tredjeklasseelevene.

3.8.1 Operasjonelle definisjoner uavhengige variabler

Inntekt er et vidt begrep, men kan defineres som “den øvre grense for hva en person eller en gruppe personer kan forbruke i løpet av en periode uten å minske formuen (eller stifte gjeld)” (Bojer, 2019). Inntekten man får er helt uavhengig av hvilket forbruk man har. Her er det andre faktorer som spiller inn. I ungdomsalderen er det naturlig at de ikke har noen fast høy inntekt. Inntektskildene til populasjonen kan det tenkes at stammer fra deltidsjobb, foresatte, stipend eller andre typer småjobber. Unge kan også skaffe penger til å finansiere forbruk gjennom usikret kreditt, som forbrukslån og kredittkort.

Stipend og studielån

Det er slik at alle med ungdomsrett har mulighet til å få stipend og lån fra Lånekassen etter de regler som er satt for videregående opplæring (Lånekassen, 2019). For å ha rett til studielån når man går på videregående skole må man være over 18 år, og ikke bo sammen med foresatte (Lånekassen, 2019). Dersom man bor borte fra sine foresatte, kan man låne og få utbetalt inntil 3 261 kr hver måned (Lånekassen, 2019). Et slikt studielån vil i sin helhet måtte betales tilbake når man lenger ikke får støttet til fulltidsutdanning (Lånekassen, 2019). I tillegg til nedbetaling av selve lånebeløpet, vil det også påløpe renter som må betales tilbake (Lånekassen, 2019).

Det skilles mellom tre ulike stipend, grunnstipend, utstyrsstipend og borteboerstipend som varierer ut ifra elevens situasjon. Formålet med grunnstipendet er “at alle elever skal ha muligheter til å ta videregående opplæring, uavhengig av familiens økonomiske situasjon” (Lånekassen, 2019). Beløp som blir utbetalt er enten 1 093 kroner, 2 186 kroner eller 3 282 kroner per måned og bestemmes ut fra familiens inntekt (Lånekassen, 2019). Det skilles også mellom elever som har foreldre som bor sammen og der hvor foreldrene ikke bor sammen når familiens inntekt brukes som et utbetalingsgrunnlag. “Utstyrsstipend er ment å bidra til å dekke skolemateriell, som for eksempel leie av PC, kjøp av bøker eller kokkeklær. Du får 1 032, 2 285 eller 3 818 kroner i stipend per år, avhengig av hvilket utdanningsprogram du tar” (Lånekassen, 2018). Dette er en utbetaling som kommer ved skoleårets start og hvor foreldres inntekt ikke spiller noen rolle. Utstyrsstipend er noe alle med ungdomsrett får, så lenge de søker om dette (Lånekassen, 2018). Bostipend er også en stønad elever kan ha rett på. “Du

kan ha rett til bostipend på 4 437 kroner i måneden dersom du må bo borte fra foreldrene dine.” (Lånekassen, 2018). Bostipend kommer i tillegg til andre lån eller stipend, og er ikke avhengig av foreldres økonomi.

Lommepenger/støtte fra foresatte

Barn og unge er økonomisk avhengige, og er en del av familiens økonomi. I en studie gjennomført av Ragnhild Brusdal referert i Elstad (2002, s.51) viser det seg at av 395 foreldre til elever mellom 6.-9.klasse i Østlandsregionen gir barna lommepenger. Det tilsvarer at 81% av foreldrene gir barna lommepenger med et snitt på 227 kroner i måneden (Elstad, 2002, s. 51). Undersøkelse viser at størrelsen på lommepenger øker markant med alder på barnet (Elstad, 2002, s. 51). Dette tilsvarer dermed at vår populasjon vil motta vesentlig mer i lommepenger, basert på Elstad sin teori.

Lønn

Ungdom tar mer utdanning enn tidligere, og dette gjør at ungdommers inntreden i arbeidslivet skjer i dag senere i livet, enn hva det gjorde for noen tiår tilbake (Elstad, 2002, s. 56).

Ungdommer er derfor heller i stor grad involvert i deltidsarbeid. “Ifølge Burson-Marsteller (2000) hadde 42 % av ungdom mellom 15 og 24 år deltidsjobb” (Elstad, 2002, s. 56). Det er også mange ungdommer som ønsker å skaffe seg inntekt gjennom arbeid. Videre oppgir 80% av ungdommene ifølge Burson-Marsteller referert i Elstad (2002, s.56) at de har eller ønsker seg deltidsjobb og ønsker dette for å tjene penger.

Når det kommer til lønn for ungdommer, er dette noe som ikke nødvendigvis er bestemt på forhånd. Lønn avtales i hovedsak mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, men det er noen bransjer som opererer med minstelønn (Arbeidstilsynet, u.å.). I bransjene hvor det er minstelønn, er det særlige vilkår for unge arbeidstakere, mens i andre bransjer skilles det mellom faglærte og ufaglærte.

Kredittkort og forbrukslån

Kredittkort er et kort med en kredittramme på lånte penger. For den enkelte bruker betyr dette at betalingen for varene skjer på etterskudd. Ved at kredittkortet brukes ved kjøp, brukes det vanligvis av lånte penger som på et senere tidspunkt må betales tilbake. Ved bruk av

kredittkortet vil eier motta månedlige fakturaer, som inneholder et minimumsbeløp av hva som må betales. Dette minimumsbeløpet vil i de fleste tilfeller ha en minimumssum, eller være på en prosentandel av hva du skylder ved fakturaproduksjon (Sparebank 1, u.å.). Denne prosentandelen kan være på 3 % som ved DNB Student MasterCard (Kredittkortene, u.å.), og på 5 % ved Sparebank 1 sitt MasterCard UNG (Sparebank 1, u.å.). Det finnes en rekke ulike kredittkort, hvor noen kredittkort er tilpasset spesielt til unge. Her kan det være kredittkort som gir fordeler som er svært ettertraktet for unge. For eksempel Sparebank 1 sitt Mastercard Ung som har 20% rabatt strømmejenester og null gebyrer ved uttak (Sparebank 1, u.å.)

Forbrukslån er gjerne en kortsiktig finansiering. "Forbrukslån er et lån uten sikkerhet" (Rammen, 2018). Det innebærer at du ikke trenger å ha noen eiendeler som banken kan ta sikkerhet i dersom lånet ikke blir betalt (Rammen, 2018). Forbrukslån må ikke nødvendigvis brukes på noe spesielt, men det er flere anbefalinger for hvordan og hva det bør brukes til. Det at utsteder av forbrukslån ikke har noen sikkerhet i eiendeler, vises ved at renten er høyere enn renten på lån med sikkerhet (Rammen, 2018). Betaling av et forbrukslån fungerer delvis på samme måte som med kredittkort, ved månedlige fakturaer. Beløpet kan styres av en betalingsplan, eller en minimumssum styrt av en prosentandel.

3.8.2 Operasjonelle definisjoner avhengige variabler

Hvor mye man har til rådighet til forbruk og sparing, avhenger av hvor mye en har i total inntekt. Dette gjør at forbruk og sparing avhenger av de ulike inntektskildene en har. Disponibel inntekt kan enten brukes til forbruk eller sparing. En viktig faktor for de unges forbruk- og sparingsvaner er deres foresatte. I en studie gjennomført av Danes et al. (2007) støttes det oppunder at økonomisk atferd overføres i generasjoner, på grunn av at barn og unge lærer først om økonomi hjemme og fra foresatte (Danes et al., 2007). Dersom foresatte fremstår som økonomisk uansvarlig, vil barn og unge trolig følge dette (Clarke et al., 2005).

Forbruk

Forskjellen fra tidligere generasjoner er at dagens unge vokser opp med mer velstand og er vant til å ha flere produkter og tjenester tilgjengelig enn hva de hadde før (Laustsen, 2015). En annen faktor som spiller inn i forbruket er at dagens unge ønsker å følge med på den

teknologiske utviklingen, samt følge med på klesmoten. Dette “kjøpepresset” og de økonomiske vanene de har fått hjemmefra fører til et høyt forbruk (Laustsen, 2015).

Forbruksforskningsinstituttet SIFO har et referansebudsjett for alminnelige forbruksutgifter (Oslomet, 2017). Dette er et budsjett som viser kostnadene ved et rimelig forbruksnivå, avhengig av ulike kjønn- og alderssammensetning (Oslomet, 2017). Budsjettet omfatter forbruksartikler, men også vanlige løpende utgifter som mat og klær. Dette budsjettet omfatter anbefalt forbruk, og kan være misvisende i forhold til faktisk forbruk (Oslomet, 2017).

Ifølge budsjettkalkulatoren til SIFO, vil budsjettet til en mann på 18-19 år være på 8 888 kr, mens for en kvinne på 18-19 år vil budsjettet være på 8 518 kr i en måned (Oslomet, 2017). Begge disse budsjettene tar ikke hensyn dersom personen har bil, og budsjettet vil derfor øke noe dersom personen har kostnader knyttet til drift og vedlikehold av en bil. I dette budsjettet er resultatet likt, uavhengig av hva ungdommen tjener. Budsjettet til SIFO skiller mellom individspesifikke og husholdsspesifikke utgifter. Hvis vi kun tar utgangspunkt i SIFO-budsjettets individspesifikke utgifter skal en mann på 18-19 år bruke 5 748 kr, mens en kvinne på 18-19 år skal bruke 5 378 kr i en måned. I budsjettet er det tatt høyde for forskjeller mellom kvinner og menn, noe som gjør at det er budsjettert ulike beløp i de ulike kategoriene. For kvinner er det blant annet satt av 780 kr til klær og 730 kr til personlig pleie, mot for menn hvor det er satt av 730 kr til klær og 580 kr til personlig pleie (Oslomet, 2017).

Sparing

For mange innebærer sparing det å realisere drømmeboligen, ferie eller sparing til pensjon. Dagens 18 åringer skiller seg fra tidligere generasjoner med tanke på hvilke tilbud og tjenester som finnes og er tilgjengelige. Dette gjelder også de banktjenester unge kan benytte seg av. Elliot et al. (2010) peker på viktigheten av sparing hos unge. Selv om det for unge er uvanlig å ta seg av en hel husholdning, kan unge motta penger fra for eksempel deltidsjobb og fra foresatte, og foreta egne beslutninger for hva man skal bruke pengene på. Det er slik at de økonomiske beslutninger unge gjør tidlig i livet, kan påvirke unges evne til å ta gode og sikre økonomiske beslutninger videre i livet (Martin og Oliva, 2001). Martin og Oliva (2001)

peker også på dersom unge ikke lærer fordeler ved å spare, kan dette gi negative økonomiske konsekvenser i fremtiden.

3.9 Feilkilder

Noen feilkilder er det vanskelig for oss å påstå eller bekrefte. Ettersom gjennomføringen av spørreundersøkelsen skjer i en sosial sammenheng kan det å utlevere økonomisk informasjon oppleves som ubehagelig for respondentene, selv om vi garanterer anonymitet. Denne sosiale sammenhengen kan gjøre at respondentene svarer basert på hva som er sosialt riktig. Dermed kan det resultere i at informasjonen respondentene gir oss ikke er reell, noe som dermed kan svekke validiteten. Det er vanskelig å fange opp en slik feilkilde.

Vi ønsket å være til stede ved undersøkelsen, men etter vårt første besøk på Bjerke VGS fikk vi beskjed om at vi ikke fikk mulighet til å være tilstede ved gjennomføring på Nord-Gudbrandsdal VGS. Samtidig som en klasse ikke var tilstede når vi var på Bjerke VGS. Vi sendte ved informasjonen vi ga til elevene før gjennomføring til lærerne i de aktuelle klassene, slik at lærerne skulle lese opp denne teksten for å gjøre det så likt som vi klarte med utgangspunktet vårt. Forskjeller i gjennomføring av spørreundersøkelsen er derfor en feilkilde i vår oppgave, og denne ulikheten i gjennomføringen skaper usikkerhet om vi har så høy reliabilitet som vi ønsker i undersøkelsen.

Vi ønsket med oppgaven å forstå utbredelsen av lån blant tredjeklasseelevene, men vi har utelatt å spørre hvor mye de skylder til familie, venner og bekjente. Dette gjør at resultatene om totalt utestående usikret lån kan avvike noe fra virkeligheten. Andelen med lån til familie, venner og bekjente var på 11,9 prosent totalt sett, men hvor mye respondentene skylder her har vi ingen klare tall på. Ved å ikke ha mulighet til å ta denne variabelen med i vurderingen når vi beregner totalt utestående usikret lån, ble dette en feilkilde vi ble nødt til å ta høyde for i oppgaven.

4. Resultater

I dette kapitlet har vi lagt frem de resultatene vi fikk ved gjennomføring av spørreundersøkelsen vår. Som vi tidligere har nevnt har vi sendt ut og fått elever ved tredjeklasse på videregående skole til å svare på vår kvantitative spørreundersøkelse. Vi har lagt frem det materialet vi har bearbeidet, og som vi senere i kapittel 5 skal benytte til å drøfte delproblemstillingene våre og for å teste våre hypoteser. Målet med denne fremstillingen er å vise de viktigste funnene vi har oppdaget i vårt datamateriale. I dette kapitlet har vi samlet respondentenes svar i gjennomsnitt eller intervaller, der det har vært hensiktsmessig for sammenligning. Vi har i dette kapitlet brukt både krysstabeller, frekvenstabeller og spredningsdiagram til fremstilling av våre resultater.

4.1 Bakgrunnsspørsmål

De første spørsmålene i spørreundersøkelsen brukte vi for å finne ut generell informasjon om respondentene, som alder, tilhørighet og studieretning. Kjønnfordelingen er 49,3% kvinner og 50,7% menn. Aldersfordelingen blant de 134 respondenter var 76,1% 18 åringer og 23,9% 19 åringer. 65,7% av respondentene har tilhørighet til Bjerke VGS, mens 34,3% har tilhørighet til Nord-Gudbrandsdal VGS. Totalt var det 55,2% respondenter som går idrettslinja og 44,8% ved studiespesialisering.

4.2 Resultater av pengestrømmer basert på geografisk tilhørighet

Under dette punktet har vi tatt for oss arbeidssituasjonen til respondentene, respondentenes andre inntektskilder, forbruk og sparing. Vi har her fremstilt resultatene ved hjelp av krysstabeller og frekvenstabeller hvor vi skiller mellom hvilken skole respondentene tilhører.

4.2.1 Inntekt

Vi ønsket å kartlegge arbeidssituasjonen til respondentene for å finne ut hvilke forskjeller det er basert på geografisk tilhørighet. I undersøkelsen stilte vi derfor følgende spørsmål “Har du deltidsjobb ved siden av skolen?”. Som figur 3 under viser, er det totalt 57,5% som har deltidsjobb ved siden av skolen. Resultatene viser at en større andel av respondentene tilhørende Nord-Gudbrandsdal VGS har deltidsjobb. Det vises også i figur 3 at det skiller hele 15,1% mellom andelen med deltidsjobb på skolene. Dette innebærer som vist i figur 4, at respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS har en gjennomsnittslønn som er 792,3 kr høyere i en typisk måned. Dette tilsvarer 24% høyere gjennomsnittlig månedsinntekt ved Nord-Gudbrandsdal VGS enn ved Bjerke VGS. Som vist i figur 4, er også medianen lavere ved Bjerke VGS, hvor forskjellen er 2 250 kr. Den store forskjellen i medianen er et uttrykk for forskjellen vi ser i gjennomsnittet. Resultatene illustrert i figur 4 fikk vi ved å stille spørsmålet “ I en typisk måned, hvor mye får du i lønn? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”. Deretter beregnet vi gjennomsnitt og median ut fra svarene vi fikk.

Har du en jobb ved siden av skolen?					
			Har du en jobb ved siden av skolen?		Total
			Ja	Nei	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	46	42	88
		% within Hvilken skole går du på?	52,3%	47,7%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	31	15	46
		% within Hvilken skole går du på?	67,4%	32,6%	100,0%
Total		Count	77	57	134
		% within Hvilken skole går du på?	57,5%	42,5%	100,0%

Figur 3 - Resultat antall med deltidsjobb.

I en typisk måned, hvor mye får du i lønn? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.			
Hvilken skole går du på?	N	Median	Mean
Bjerke videregående skole	86	250,0000	2509,9884
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	45	2500,0000	3302,2222

Figur 4 - Gjennomsnitt og median lønn.

Vi ønsket også å kartlegge om respondentene hadde inntekt fra feriejobb i 2018, og dermed kartlegge om det også her er noen forskjeller. I undersøkelsen stilte vi derfor følgende spørsmål “Hadde du feriejobb i 2018? (Høst, jul, vinter, påske og/eller sommer)”. Som figur 5 under viser, er det 57,5% av respondentene som hadde feriejobb i 2018. Figur 5 viser også

at det er en skjevfordeling i forhold til feriejobb og geografisk tilhørighet. Det er hele 54,9% større andel ved Nord-Gudbrandsdal VGS som har feriejobb, enn ved Bjerke VGS.

Det innebærer som vist i figur 6 at gjennomsnittet er 2 111 kr høyere ved Nord-Gudbrandsdal VGS enn ved Bjerke VGS i en typisk måned. Resultatene om hvor mye respondentene tjente på feriejobb i 2018 fikk vi gjennom å stille spørsmålet “Hvor mye tjente du på feriejobb i 2018?” Disse resultatene delte vi på 12 for å få ferielønn per måned, hvor vi deretter beregnet gjennomsnitt ut fra disse svarene.

Hadde du feriejobb i 2018? (Høst, jul, vinter, påske og/eller sommer)					
			Hadde du feriejobb i 2018? (Høst, jul, vinter, påske og/eller sommer)		Total
			Ja	Nei	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	34	54	88
		% within Hvilken skole går du på?	38,6%	61,4%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	43	3	46
		% within Hvilken skole går du på?	93,5%	6,5%	100,0%
Total		Count	77	57	134
		% within Hvilken skole går du på?	57,5%	42,5%	100,0%

Figur 5 - Resultat antall med feriejobb i 2018.

Ferielønn fordelt på 12 mnd		
Hvilken skole går du på?	Mean	N
Bjerke videregående skole	575,6860	86
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	2686,4783	46
Total	1311,2652	132

Figur 6 - Gjennomsnitt og median feriejobb fordelt på 12 måneder.

Å kartlegge behovet for faste overføringer fra foresatte så vi på som interessant, og ønsket derfor å undersøke om respondentene hadde et slikt behov. Det var også interessant for oss å se om det var forskjeller ved geografisk tilhørighet for faste overføringer fra foresatte. I spørreundersøkelsen stilte vi følgende spørsmål “Får du fast overføring fra dine foresatte månedlig?”. Som figur 7 under viser, er det hele 56,7% som mottar støtte månedlig eller ved behov. Dette innebærer at respondentene på Bjerke VGS mottar 215 kr mer i en typisk måned, enn respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS. Som illustrert i figur 8, er medianen ved Nord-Gudbrandsdal VGS på 0, mens den på Bjerke VGS er 300 kr. Det illustrerer forskjellen vi ser i figur 7, om at 13,5% flere ved Bjerke mottar støtte månedlig eller ved behov. Samtidig som medianen også er et uttrykk for forskjellene i gjennomsnittet. For å finne ut hvor mye respondentene mottar i støtte fra sine foresatte, stilte vi følgende spørsmål “Hvor mye mottar du fra dine foresatte i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”, hvor vi så ut fra svarene har beregnet gjennomsnitt og median.

Får du fast overføring fra dine foresatte månedlig?						
			Får du fast overføring fra dine foresatte månedlig?			Total
			Ja	Nei	Får ved behov	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	19	34	35	88
		% within Hvilken skole går du på?	21,6%	38,6%	39,8%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	9	24	13	46
		% within Hvilken skole går du på?	19,6%	52,2%	28,3%	100,0%
Total		Count	28	58	48	134
		% within Hvilken skole går du på?	20,9%	43,3%	35,8%	100,0%

Figur 7 - Resultat antall med støtte fra foresatte.

Hvor mye mottar du fra dine foresatte i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.			
Hvilken skole går du på?	Mean	N	Median
Bjerke videregående skole	771,0568	88	300,0000
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	556,5217	46	,0000
Total	697,4104	134	200,0000

Figur 8 - Gjennomsnitt og median støtte fra foresatte.

Det var relevant for oss å se på hvor mye respondentene får i månedlig stipend fra Lånekassen, og hvilke forskjeller det er i forhold til geografisk tilhørighet. For å kartlegge dette stilte vi følgende spørsmål “Mottar du månedlig stipend fra Lånekassen?” og “Hvor

mye mottar du totalt i stipend fra Lånekassen i måneden?”. I figur 9 fremkommer det at hele 88,6% fra Bjerke VGS ikke mottar månedlig stipend fra Lånekassen, og ved Nord-Gudbrandsdal VGS er andelen på 80,4%. I figur 10 ser man at den relativ like andelen av svar ved begge skolene gjenspeiler seg i gjennomsnittet, da det skiller lite mellom skolene. Gjennomsnittlig månedlig utbetaling fra Lånekassen er kun 10 kr høyere ved Bjerke VGS enn ved Nord-Gudbrandsdal VGS.

Mottar du månedlig stipend fra Lånekassen?						
			Ja	Nei	Vet ikke	Total
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	9	78	1	88
		% within Hvilken skole går du på?	10,2 %	88,6%	1,1%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	4	37	5	46
		% within Hvilken skole går du på?	8,7 %	80,4%	10,9%	100,0%
Total		Count	13	115	6	134
		% within Hvilken skole går du på?	9,7 %	85,8%	4,5%	100,0%

Figur 9 - Resultat antall som mottar månedlig stipend fra Lånekassen.

Hvor mye mottar du totalt i stipend fra Lånekassen i måneden?		
Hvilken skole går du på?	N	Mean
Bjerke videregående skole	88	192,1705
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	46	182,4630

Figur 10 - Gjennomsnitt stipend.

Vi så det nødvendig å beregne den totale månedsinntekten til respondentene, hvor vi da la sammen resultatene vi fikk ved å stille følgende spørsmål:

- “I en typisk måned, hvor mye får du i lønn? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye tjente du på feriejobb i 2018?”
- “Hvor mye mottar du fra dine foresatte i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye mottar du totalt i stipend fra Lånekassen i måneden?”

Som figur 11 viser, er forskjellen i gjennomsnittlig total månedsinntekt er 2 755 kr mellom skolene. Det innebærer at gjennomsnittet for månedlig inntekt 41,1% ved Nord-Gudbrandsdal VGS enn ved Bjerke VGS. Medianen er 3 613 kr lavere ved Bjerke VGS, noe som illustreres ved forskjellene vi ser i gjennomsnittet.

Total månedsinntekt				
Hvilken skole går du på?	N	Std. Deviation	Median	Mean
Bjerke videregående skole	84	4801,26238	2304,0000	3945,2619
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	45	5248,84994	5917,0000	6700,0956

Figur 11 - Gjennomsnitt og median total månedsinntekt.

4.2.2 Forbruk

Vi ønsket også å kartlegge forbruket til respondentene for å kunne kartlegge deres pengestrømmer ut. Derfor stilte vi følgende spørsmål:

- ”Hvor mye penger bruker du på klær i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye penger bruker du på mat i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye handler du for i kantina på skolen i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye penger bruker du på tobakk og alkohol i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye penger bruker du på tobakk og alkohol i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”
- “Hvor mye penger bruker du på underholdning i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned. Med underholdning mener vi streamingtjenester, reiser, fritidsaktiviteter, spill o.l.”
- “Hvor mye penger bruker du på transport i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.”

Svarene vi fikk på alle disse spørsmålene la vi sammen til et totalt forbruk, og igjen beregnet gjennomsnitt og median. Som vist i figur 12, er gjennomsnittlig måneds forbruk 480 kr høyere ved Nord-Gudbrandsdal VGS, enn på Bjerke VGS. Dette innebærer et totalt gjennomsnitt på 2554 kr i totalt forbruk i måneden. Medianen i figur 12, illustrerer også at det noe høyere gjennomsnittet på Nord-Gudbrandsdal VGS.

Totalt forbruk i måneden			
Hvilken skole går du på?	Mean	N	Median
Bjerke videregående skole	2377,0667	75	1660,0000
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	2857,5682	44	2125,0000
Total	2554,7311	119	1900,0000

Figur 12 - Gjennomsnitt og median totalt månedsforbruk.

4.2.3 Sparing

Sparing blant unge anså vi som interessant å kartlegge, samtidig se på forskjeller mellom de to skolene. Vi stilte spørsmålet “Hvor mye sparer du i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.” for å kartlegge respondentenes gjennomsnittlige sparing per måned. Som vi kan se i figur 13, er gjennomsnittlig sparing per måned på Bjerke VGS 1 102 kr, mot 723 kr på Nord-Gudbrandsdal VGS. Det innebærer at den månedlige sparingen er 378 kr høyere ved Bjerke VGS enn ved Nord-Gudbrandsdal VGS. Samtidig viser figur 13 også at den totale månedlige sparingen er på 972 kr.

Sparing per måned		
Hvilken skole går du på?	Mean	N
Bjerke videregående skole	1101,9665	88
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	723,6957	46
Total	972,1123	134

Figur 13 - Resultat totalt månedlig gjennomsnittlig sparing.

Vi så det hensiktsmessig å fremstille gjennomsnitts resultatene av inntekt og forbruk i fellesskap for å skape et bilde av hvordan den gjennomsnittlige balansen ser ut. Som figur 14 viser, bruker respondentene ved Bjerke VGS 60,3% av inntekten sin til forbruk, mot Nord-Gudbrandsdal VGS sine 42,6%. Figur 14 viser også at respondentene ved Bjerke VGS setter av en større andel av sin inntekt til sparing. Hvor andelen respondentene på Bjerke VGS setter av til sparing er 27,9% opp mot Nord-Gudbrandsdal VGS sine 10,8%. Summen som er illustrert i figur 14, viser til hva respondentene har igjen. I utgangspunktet gjelder følgende formel:

$$\text{Inntekt} = \text{Forbruk} - \text{Sparing}$$

Dermed innebærer dette at respondentene enten ikke klarer å plassere pengene sine i utgifts- eller spareposter, eller eventuelt at de er usikre på hvilken kategori disse resterende midlene tilhører.

	Inntekt	Forbruk	Sparing	Sum
Bjerke VGS	3 945	-2 377	-1 102	466
Prosent av inntekt	100	60,3	27,9	11,8
Nord-Gudbrand sdal VGS	6 700	-2 857	-724	3 119
Prosent av inntekt	100	42,6	10,8	46,6

Figur 14 - Resultat inntekt minus forbruk og sparing.

4.3 Resultat pengestrømmer uavhengig av geografisk tilhørighet

Under dette punktet har vi tatt for oss respondentenes pengestrømmer ut og inn, uten å ta hensyn til geografisk tilhørighet. Vi har her fremstilt resultatene i krysstabeller, frekvenstabeller og spredningsdiagram med regresjonslinje.

4.3.1 Inntekt

Det var relevant for oss å finne ut av respondentenes totale inntekt per måned for å se hvor mye de hadde å disponere hver måned. For å kartlegge respondentenes inntekt brukte vi resultatene fra spørsmålene som omhandlet deres inntektskilder. Dette gjelder da spørsmål om respondentenes inntekt fra deltidsjobb, feriejobb, støtte fra foresatte og stipend. Ut ifra dette fikk vi resultatene som vist i figur 15, hvor det er satt opp en frekvenstabell med intervallnivåer. Som figur 15 viser har den største andelen av respondentene en inntekt mellom 0 og 4 000 kr per måned, og hvor det videre er relativt jevnt fordelt frem til 11 000 kr i måneden. Figuren viser også at det er en andel på 3,7% av respondentene som ikke klarer å gjøre rede for sin inntekt per måned.

Inntekt intervall			
Valid	Frequency	Percent	Valid Percent
Missing	5	3,7	3,7
0-999	22	16,4	16,4
1000-1999	22	16,4	16,4
2000-2999	13	9,7	9,7
3000-3999	14	10,4	10,4
4000-4999	10	7,5	7,5
5000-5999	8	6,0	6,0
6000-6999	5	3,7	3,7
7000-7999	9	6,7	6,7
8000-8999	4	3,0	3,0
9000-9999	5	3,7	3,7
10000-10999	5	3,7	3,7
11000-11999	3	2,2	2,2
12000-12999	2	1,5	1,5
13000-13999	1	,7	,7
14000-14999	2	1,5	1,5
15000-15999	0	0	0
16000-16999	1	,7	,7
17000-17999	0	0	0
18000-18999	0	0	0
19000-19999	1	,7	,7
>= 20000	2	1,5	1,5
Total	134	100,0	100,0

Figur 15 - Resultat inntekt, her fremstilt ved intervallnivå.

4.3.2 Forbruk

For å kartlegge respondentenes forbruk, brukte vi spørsmålene fra resultatene som omhandler respondentenes forbruk. Spørsmålene vi stilte om forbruk omhandler mat, klær, kantine, tobakk og alkohol, underholdningstjenester og transport. Vi satte her også opp en frekvenstabell med intervallnivåer, hvor resultatene viser at den største andelen blant respondentene har et forbruk på 0 til 3000 kr. Ellers ser vi en jevn fordeling fra 3 000 kr til 6 000 kr. Resultatene viser også at fåtallet har et forbruk på over 6 000 kr. En andel på 11,2% av respondentene klarer ikke å gjøre rede for sitt forbruk per måned.

Forbruk intervall			
Valid	Frequency	Percent	Valid Percent
Missing	15	11,2	11,2
0-999	20	14,9	14,9
1000-1999	46	34,3	34,3
2000-2999	19	14,2	14,2
3000-3999	12	9,0	9,0
4000-4999	7	5,2	5,2
5000-5999	7	5,2	5,2
6000-6999	3	2,2	2,2
7000-7999	2	1,5	1,5
8000-8999	2	1,5	1,5
9000-9999	0	0	0
10000-10999	0	0	0
11000-11999	1	,7	,7
Total	134	100,0	100,0

Figur 16 - Resultat forbruk, her fremstilt ved intervallnivå.

4.3.3 Sparing

Sparemålene til respondentene anser vi som svært relevant for selve sparingen til respondentene. Vi ønsket å se nærmere på dette, og stilte følgende spørsmål “Hva sparer du til?”. Som figur 17 viser, sparer respondentene til mye forskjellig. Det vi kan se at går igjen flest ganger er bolig, utdanning, bil, førerkort (lappen), fremtiden og reise. Dette innebærer at mange av respondentene sparer til langsiktige og fremtidige investeringer som bolig og utdanning, men også til fremtidig forbruk som for eksempel reiser og russetid. Som vi også ser i figur 17, er det hele 25,4% som svarer at de ikke sparer til noen ting. Dette kan innebære at respondentene ikke sparer, eller rett og slett at de ikke sparer til noe spesielt.

Hva sparer du til?				
Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bil	10	7,5	7,5	7,5
Bolig	15	11,2	11,2	18,7
Bolig og bil	7	5,2	5,2	23,9
Bolig og reise	2	1,5	1,5	25,4
Bolig, bil og lappen	1	,7	,7	26,1
Bolig, bil og reise	1	,7	,7	26,9
Bolig, bil, utdanning og fremtiden	1	,7	,7	27,6
Diverse til kjæresten	1	,7	,7	28,4
Egenandel	1	,7	,7	29,1
Ferie, bolig og lappen	1	,7	,7	29,9
Fotballag	1	,7	,7	30,6
Fremtiden	16	11,9	11,9	42,5
Ingenting	34	25,4	25,4	67,9
Kjøpe gaver	1	,7	,7	68,7
Konsert	1	,7	,7	69,4
Lappen	8	6,0	6,0	75,4
Masse	1	,7	,7	76,1

Operasjon	2	1,5	1,5	77,6
Raske briller	1	,7	,7	78,4
Reise	13	9,7	9,7	88,1
Reise og klær	1	,7	,7	88,8
Reise, mat, shopping	1	,7	,7	89,6
Russetid	3	2,2	2,2	91,8
Tatovering	1	,7	,7	92,5
Tatovering og russetid	1	,7	,7	93,3
Telefon	1	,7	,7	94,0
Utdanning	4	3,0	3,0	97,0
Utdanning og bil	1	,7	,7	97,8
Utdanning og bolig	1	,7	,7	98,5
Utdanning og reise	2	1,5	1,5	100,0
Total	134	100,0	100,0	

Figur 17 - Resultat av sparemål.

Vi ønsket å se på om respondentene var opptatt av boligsparing. Som vi ser i figur 17 over, er det totalt 20,7% som har bolig som et av sine sparemål. For å gå dypere inn på boligsparing, stilte vi følgende spørsmål “Har du BSU-konto?” og “Hvor mye sparer du i BSU i året? Ta gjerne utgangspunkt i 2018.” Som figur 18 viser, er det hele 29,9% som har BSU-konto. Dette innebærer at det er 9,2% flere som har BSU-konto, enn antall som oppgir at de har bolig som et av sine sparemål. Resultatene gjengitt i figur 19 viser at flertallet av respondentene med BSU-konto sparer enten mindre enn 20% av maksbeløpet på BSU, eller mellom 20 000 kr og 25 000 kr. Dermed kan dette bety at andelen som oppgir at de har BSU-konto, men ikke har et sparemål som omhandler bolig er av andelen som sparer mindre enn 20% av maksbeløpet på BSU.

Har du BSU-konto?					
			Har du BSU-konto?		
			Ja	Nei	Vet ikke
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	16	58	14
		% within Hvilken skole går du på?	18,2%	65,9%	15,9%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	24	19	3
		% within Hvilken skole går du på?	52,2%	41,3%	6,5%
Total		Count	40	77	17
		% within Hvilken skole går du på?	29,9%	57,5%	12,7%

Figur 18 - Resultat antall med BSU-konto.

Hvor mye sparer du i BSU i året? Ta gjerne utgangspunkt i 2018.				
		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	0-4999	22	16,4	55,0
	5000-9999	6	4,5	15,0
	15.000-19.999	1	,7	2,5
	20.000-25.000	11	8,2	27,5
	Total	40	29,9	100,0
Missing	System	94	70,1	
Total		134	100,0	

Figur 19 - Resultat årlig sparing på BSU.

For å finne ut av respondentenes sparing per måned, stilte vi spørsmålet “Hvor mye sparer du i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.” Ut ifra dette spørsmålet utarbeidet vi figur 20, som viser sparing per måned og hvor mye respondentene sparte totalt i løpet av 2018. Svarprosenten er 100% på månedlig sparing, mens svarprosenten kun er

64,9% på sparing i 2018. Derfor vil validiteten ved månedlig sparing være høyere enn validiteten ved sparing i 2018. Dette kan skyldes useriøse eller usikre svar som vi av den grunn har vasket, og har utelatt i resultatet av total sparing i 2018.

Gjennomsnitt sparing		
	Sparing per mnd	Hvor mye sparte du totalt i fjor?
Mean	972,1123	17967,4207
N	134	87

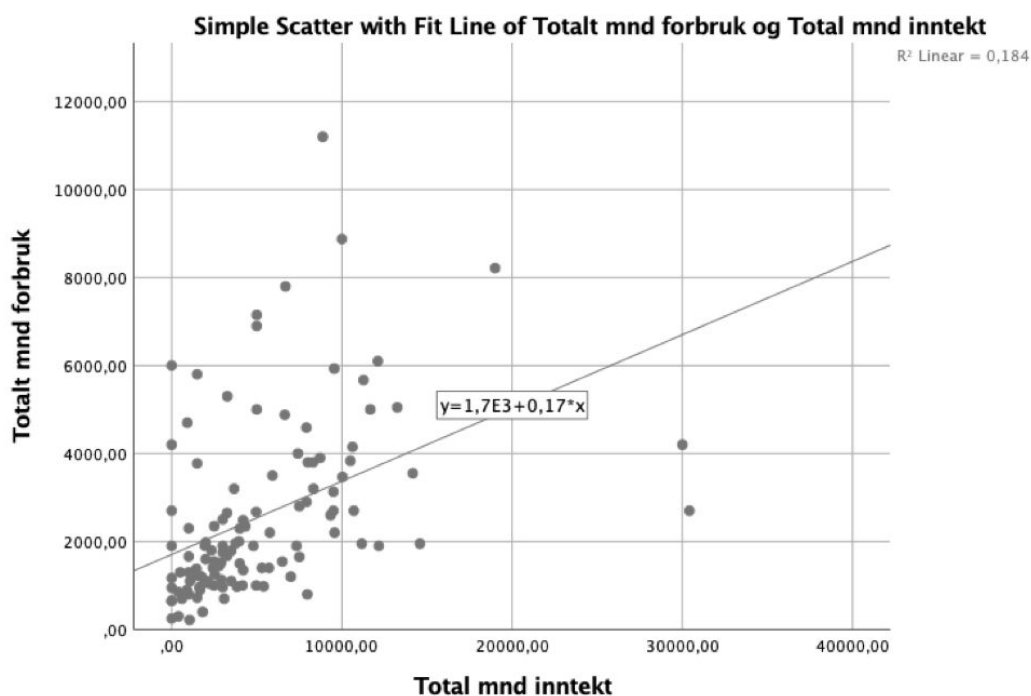
Figur 20 - Resultat gjennomsnitt sparing per måned og sparing i 2018.

4.3.4 Sammenligning ved hjelp av spredningsdiagram

Regresjonsligningen beregner forventet verdi på den avhengige variabelen inntekt, gitt hvilken verdien på den uavhengige variabelen. Dette blir da en prediksjon, som brukes for å fremstille forventede verdier.

Vi mener det er svært interessant å se på hvilken sammenheng det er mellom inntekt og forbruk. Dette gjorde vi ved å fremstille et spredningsdiagram vist i figur 21.

Regresjonslinjen i figur 21 $y=1,7E3+0,17x$ viser perfekt lineær sammenheng mellom totalt månedsforbruk og total månedsinntekt. Respondentene som ligger under regresjonslinja har et mindre forbruk enn forventet, mens de som ligger over linja har et høyere forbruk enn forventet. Dette innebærer som vi ser i figur 22, at 17,9% tilsvarende 24 respondenter har en negativ balanse, som vil si at de har et forbruk som er høyere enn inntekten. Disse 17,9% er de vi kan se at ligger over regresjonslinjen. Dette er en svært interessant modell, da det i utgangspunktet betyr at respondentene som har en negativ balanse har et lånebehov.

Figur 21 - Spredningsdiagram totalt forbruk og total inntekt.

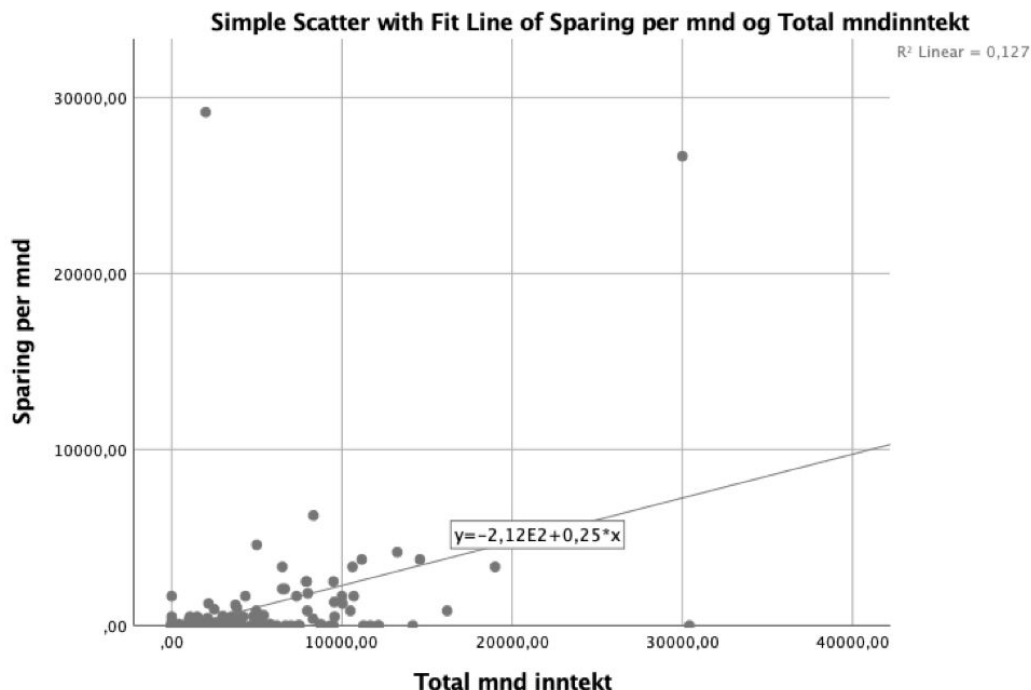
		Balanse		
		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Positiv	91	67,9	79,1
	Negativ	24	17,9	20,9
	Total	115	85,8	100,0
Missing	999999,00	19	14,2	
Total		134	100,0	

Figur 22 - Resultat av positiv/negativ balanse.

Sammenhengen mellom inntekt og sparing er også svært relevant, og vi ønsket derfor å se på dette. Denne sammenhengen har vi fremstilt i spredningsdiagrammet i figur 23.

Regresjonslinjen $y = 2,12E2 + 0,25 * x$ viser perfekt lineær sammenheng mellom sparing per måned og total månedsinntekt. De som ligger under linjen sparer mindre per måned enn forventet, mens de som ligger over sparer mer enn forventet. Dette innebærer dermed at andelen som ligger over linjen sparer mer enn forventet. I figur 23 kan vi se at flertallet av

respondentene sparer mindre enn forventet, mens anslagsvis 18 respondenter sparer mer enn forventet ut i fra inntekt.

Figur 23 - Spredningsdiagram total sparing og total inntekt.

4.4 Resultat av respondentenes lånesituasjon

Under dette punktet har vi tatt for oss alle resultatene vi fikk i forhold til usikrede låneavtaler. Under usikrede låneavtaler inngår studielån, kredittkort, forbrukslån og lån til familie, venner og bekjente. Samtidig har vi tatt for oss antall usikrede låneavtaler respondentene har, og hvor mye de skylder på disse avtalene. Vi har valgt å utelate resultatene om antall respondenter som har studielån i Lånekassen, da det kun er 0,7% av respondentene som har dette.

4.4.1 Låneavtaler

Vi så det som interessant å finne ut om hvilken lånesituasjon respondentene befant seg i. Vi stilte derfor spørsmål "Har du kredittkort?", "Har du forbrukslån", "Har du lån til familie, venner og bekjente?". Ut ifra resultatene om respondentene har kredittkort, viser figur 24 at andelen med kredittkort er på 14,9%. Samtidig viser figuren at det er en liten andel på 3% som svarer at de ikke vet. Når det kommer til forbrukslån viser resultatene, gjengitt i figur 25, at ingen av respondentene har svart ja på spørsmålet om de har et forbrukslån, og derfor kommer ikke dette alternativet frem i tabellen. Samtidig viser figuren at det er en andel på

8,2% som ikke vet om de har et forbrukslån. Dermed kan dette tilsi at noen kan ha et forbrukslån, selv om de ikke er klar over det selv. Resultatene i forhold til lån til familie, venner og bekjente, som fremkommer i figur 26, viser at blant respondentene er det relativt liten andel med denne typen lån.

Har du kredittkort?					
			Har du kredittkort?		
			Ja	Nei	Vet ikke
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	9	77	2
		% within Hvilken skole går du på?	10,2%	87,5%	2,3%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	11	33	2
		% within Hvilken skole går du på?	23,9%	71,7%	4,3%
Total		Count	20	110	4
		% within Hvilken skole går du på?	14,9%	82,1%	3,0%

Figur 24 - Resultat antall med kredittkort.

Har du forbrukslån?					
			Har du forbrukslån?		Total
			Nei	Vet ikke	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	80	8	88
		% within Hvilken skole går du på?	90,9%	9,1%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	43	3	46
		% within Hvilken skole går du på?	93,5%	6,5%	100,0%
Total		Count	123	11	134
		% within Hvilken skole går du på?	91,8%	8,2%	100,0%

Figur 25 - Resultat antall med forbrukslån.

Har du lån til familie, venner og bekjente?					
			Har du lån til familie, venner og bekjente?		Total
			Ja	Nei	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	6	82	88
		% within Hvilken skole går du på?	6,8%	93,2%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	10	36	46
		% within Hvilken skole går du på?	21,7%	78,3%	100,0%
Total		% within Hvilken skole går du på?	11,9%	88,1%	100,0%

Figur 26 - Resultat antall med lån til familie, venner og bekjente.

4.4.2 Usikrede lån sett totalt

Vi så det hensiktsmessig å se på alle usikrede låneavtaler totalt sett, dette har vi gjort ved å gi respondentene som har svart ja på om de har kredittkort, lån til familie, venner og bekjente og kredittkort verdien 1. Ut ifra dette har vi lagt sammen alle verdiene. I figur 27, kan vi dermed se at 76,1 % av respondentene ikke har noen usikrede låneavtaler. Dette innebærer da at 23,9% av respondentene har en eller to usikrede låneavtaler. Figur 27 viser også at det er forskjeller basert på tilhørighet, da andel som har en eller flere låneavtaler er 23,3% høyere på Nord-Gudbrandsdal VGS enn på Bjerke VGS. Resultatet viser at den største andelen av respondentene med lån ikke skylder noe på lånene sine, dette er illustrert i figur 28. Av de respondentene som faktisk har utestående kreditt på sine låneavtaler, er det et stort sprik fra 50 kr til 17 833 kr. Vi må også her ta høyde for at lån til familie, venner og bekjente ikke er beregnet med, og resultatene kan være noe høyere i virkeligheten.

Antall usikrede låneavtaler					
			Antall usikrede låneavtaler		
			0	1	2
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	74	12	2
		% within Hvilken skole går du på?	84,1%	13,6%	2,3%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	% within Hvilken skole går du på?	60,9%	30,4%	8,7%
		Count	102	26	6
Total		% within Hvilken skole går du på?	76,1%	19,4%	4,5%
		Count			

Figur 27 - Resultat antall usikrede låneavtaler.

Totalt utestående på usikrede lån (studielån, kredittkort og forbrukslån)					
Hvilken skole går du på?			Frequency	Percent	Valid Percent
Bjerke videregående skole	Valid	00	11	12,5	91,7
		1000	1	1,1	8,3
		Total	12	13,6	100,0
	Missing	999999	2	2,3	
		System	74	84,1	
		Total	76	86,4	
	Total			88	100,0
Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Valid	00	14	30,4	82,4
		50	1	2,2	5,9
		1323	1	2,2	5,9
		17833	1	2,2	5,9
		Total	17	37,0	100,0
	Missing	999999	1	2,2	
		System	28	60,9	
		Total	29	63,0	
	Total			46	100,0

Figur 28 - Resultat utestående saldo på usikrede lån.

4.5 Resultat finansiell atferd

Under dette punktet har vi tatt for oss i hvilken grad respondentene har fått økonomisk rådgivning fra ulike hold, samtidig som vi har tatt for oss om de har brukt budsjett for å planlegge sin personlige økonomi. Vi har her brukt krystabeller for å fremstille resultatene.

4.5.1 Økonomisk rådgivning og planlegging

Vi ønsket også å se på hvilke rådgivningsmuligheter respondentene benytter seg av. For å finne ut av dette, brukte vi følgende spørsmål: “Har du hatt en samtale med foreldrene dine hvor du fikk råd om økonomi?“, “Har du hatt møte med rådgiver i bank hvor du fikk råd om økonomi?” og “Har du fått opplæring i privatøkonomi på skolen?”. Som vi kan se i figur 29, er det 69,4% av respondentene som har hatt samtale hvor de fikk råd angående økonomien fra sine foreldre. Vi kan her se at det er en skjevfordeling mellom skolene, da det er 10,2% flere respondenter ved Nord-Gudbrandsdal VGS enn ved Bjerke VGS. På samme tid kan vi i figur 30 se at kun en svært liten andel av respondentene har hatt en rådgivningssamtale med banken. Figuren viser at så mye som 89,6% ikke har hatt en slik samtale. Her ser vi også en stor forskjell basert på geografisk tilhørighet, hvor det er hele 20,5% flere respondenter ved Nord-Gudbrandsdal VGS enn ved Bjerke VGS har hatt en samtale med banken om sin økonomi. Når det kommer til opplæring på skolen, er det 9 av 10 respondenter som ikke har fått opplæring i personlig økonomi på skolen. I figur 31, kan vi se at det er en relativ jevn fordeling mellom respondenter på Nord-Gudbrandsdal VGS og Bjerke VGS.

Har du hatt en samtale med foreldrene dine hvor du fikk råd om økonomi?					
			Har du hatt en samtale med foreldrene dine hvor du fikk råd om økonomi?		
			Ja	Nei	Total
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	58	30	88
		% within Hvilken skole går du på?	65,9%	34,1%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	35	11	46
		% within Hvilken skole går du på?	76,1%	23,9%	100,0%
Total		Count	93	41	134
		% within Hvilken skole går du på?	69,4%	30,6%	100,0%

Figur 29 - Resultat økonomisk rådgivning fra foreldre.

Har du hatt møte med rådgiver i bank hvor du fikk råd om økonomi?					
			Har du hatt møte med rådgiver i bank hvor du fikk råd om økonomi?		
			Ja	Nei	Total
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	3	85	88
		% within Hvilken skole går du på?	3,4%	96,6%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	11	35	46
		% within Hvilken skole går du på?	23,9%	76,1%	100,0%
Total		Count	14	120	134
		% within Hvilken skole går du på?	10,4%	89,6%	100,0%

Figur 30 - Resultat økonomisk rådgivning fra bank.

Har du fått opplæring i privatøkonomi på skolen?					
			Har du fått opplæring i privatøkonomi på skolen?		
			Ja	Nei	Total
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	7	81	88
		% within Hvilken skole går du på?	8,0%	92,0%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	5	41	46
		% within Hvilken skole går du på?	10,9%	89,1%	100,0%
Total		Count	12	122	134
		% within Hvilken skole går du på?	9,0%	91,0%	100,0%

Figur 31 - Resultat økonomisk opplæring på skolen.

Vi så det som interessant å finne ut om respondentene hadde satt opp eget budsjett for sin egen økonomi da dette kunne gi en pekepinn på i hvilken grad respondentene planlegger eget forbruk. I spørreundersøkelsen stilte vi følgende spørsmål “Har du noen gang satt opp et budsjett for din egen økonomi?”. Som vi kan se i figur 32, er budsjett er noe respondentene ikke benytter mye. Resultatene viser at 62,7% aldri har satt opp et budsjett, noe som helt klart er et flertall. Vi kan i figur 32 se at det er svært lite som skiller skolene fra hverandre når det kommer til antall respondenter som har satt opp budsjett.

Har du noen gang satt opp et budsjett for din egen økonomi?					
			Har du noen gang satt opp et budsjett for din egen økonomi?		Total
			Ja	Nei	
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	33	55	88
		% within Hvilken skole går du på?	37,5%	62,5%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	17	29	46
		% within Hvilken skole går du på?	37,0%	63,0%	100,0%
Total		Count	50	84	134
		% within Hvilken skole går du på?	37,3%	62,7%	100,0%

Figur 32 - Resultat bruk av budsjett.

Vi ønsket å kartlegge om respondentene kunne tenke seg å lære mer om personlig økonomi, og stilte i spørreundersøkelsen følgende spørsmål “Ville du vært interessert i å lære mer om personlig økonomi?”. Resultatene gjengitt i figur 33, viser at hele 75,4% ønsker å lære mer om personlig økonomi, hvor andelen fra Nord-Gudbrandsdal VGS er 7,7% høyere enn andelen fra Bjerke VGS. Overraskende nok er andelen som ikke har interesse av dette totalt 24,6%, med en samme differanse på 7,7% mellom skolene.

Ville du vært interessert i å lære mer om personlig økonomi?					
			Ja	Nei	Total
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	64	24	88
		% within Hvilken skole går du på?	72,7%	27,3%	100,0%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	37	9	46
		% within Hvilken skole går du på?	80,4%	19,6%	100,0%
Total		Count	101	33	134
		% within Hvilken skole går du på?	75,4%	24,6%	100,0%

Figur 33 - Resultat interesse for å lære mer personlig økonomi.

4.5.2 Inkasso og betalingsanmerkning

I forhold til å undersøke om respondentene har en risikabel finansiell atferd var det interessant å se på hvordan respondentene har betjent sine lån og om det har forekommet konsekvenser i forhold til betjeningen. For å kartlegge disse to områdene stilte vi spørsmålene “Har du fått inkassovarsel?” og “Har du betalingsanmerkning?”. Figur 34 viser at 13,4% av respondentene har mottatt en inkassovarsel og at 6% ikke vet om de har mottatt en inkassovarsel. Figur 35 tar for seg resultatene angående betalingsanmerkninger, som viser at 0,7% av respondentene har en betalingsanmerkning. Samtidig er det 2,2% av respondentene som svarer at de ikke vet om de har mottatt en betalingsanmerkning.

Har du fått inkassovarsel?					
			Har du fått inkassovarsel?		
			Ja	Nei	Vet ikke
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	12	71	5
		% within Hvilken skole går du på?	13,6%	80,7%	5,7%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	6	37	3
		% within Hvilken skole går du på?	13,0%	80,4%	6,5%
Total		Count	18	108	8
		% within Hvilken skole går du på?	13,4%	80,6%	6,0%

Figur 34 - Resultat inkassovarsel.

Har du betalingsanmerkning?					
			Har du betalingsanmerkning?		
			Ja	Nei	Vet ikke
Hvilken skole går du på?	Bjerke videregående skole	Count	0	86	2
		% within Hvilken skole går du på?	0,0%	97,7%	2,3%
	Nord-Gudbrandsdal videregående skole	Count	1	44	1
		% within Hvilken skole går du på?	2,2%	95,7%	2,2%
Total		Count	1	130	3
		% within Hvilken skole går du på?	0,7%	97,0%	2,2%

Figur 35 - Resultat betalingsanmerkning.

5. Diskusjon

I dette kapitlet har vi drøftet og tolket de resultatene vi har presentert i resultatkapitlet. Her har vi knyttet resultatene opp mot de delproblemstillingene vi har satt opp. Vi har satt ulike momenter og synspunkter opp mot hverandre slik at vi kan se på ulike tolkninger av resultatene. I dette kapitlet har vi knyttet den relevante teorien fra kapittel 2 opp mot resultatene fra undersøkelsen fremstilt i kapittel 4. Vi har også testet våre hypoteser med en kjikvadrattest der det lar seg gjøre. Kjikvadrattest er en signifikanstest, som går ut på å teste sammenheng mellom en avhengig variabel og en uavhengig variabel (Johannessen, Christoffersen og Tuft, 2011). I de hypotesene der en slik test ikke har vært mulig, har vi drøftet hypotesene opp mot teorien og funnene våre for å avklare hypotesene.

5.1 Hvilken betydning har geografisk tilhørighet for tredjeklasseelever på VGS sin inntekt, forbruk og sparing?

Deltidsjobb

Resultatene fra undersøkelsen viser at andelen med deltidsjobb er noe høyere på Nord-Gudbrandsdal VGS enn andelen på Bjerke VGS. Som nevnt i teorikapittelet er det, ifølge Burson-Marsteller referert i Elstad (2002), 42% av ungdom mellom 15 og 24 år med deltidsjobb. Med utgangspunkt i denne teorien ligger begge skolene 15,5% over dette. Samtidig viser resultatene at en typisk månedslønn for respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS i snitt er 792 kr høyere enn gjennomsnittet ved Bjerke VGS.

Feriejobb

Resultatene viser at respondenter fra Nord-Gudbrandsdal VGS også tjente 2 111 kr mer i snitt på feriejobb fordelt på 12 måneder enn respondentene ved Bjerke VGS. Det tilsvarer 25 332 kr i året. Samtidig så viser resultatene at andelen med feriejobb på Nord-Gudbrandsdal VGS er mer enn dobbelt så høy som andelen ved Bjerke VGS. Når andelen med feriejobb ved Bjerke VGS er så lav, er det hensiktsmessig å legge dette til vekt i vurderingen. Vi kan dermed fastslå at inntektene til en stor andel ved Bjerke VGS må stamme fra andre kilder.

Støtte fra foresatte

Hele 56,7% av respondentene svarer at de mottar støtte fra sine foresatte månedlig eller ved behov. I snitt mottar elevene ved Bjerke VGS 215 kr mer enn respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS. Ifølge Elstad (2002) øker hvor mye lommepenger ungdommer får med alderen, hvor ungdommer mellom 6. og 9. klasse mottar i snitt 227 kr (Elstad, 2002, s.51). Vi får med våre respondenter se at de i snitt mottar 697 kr i lommepenger, dette tilsvarer 470 kr mer enn ungdommene i undersøkelsen til Elstad. Dermed får vi bekreftet teorien om at beløpet ungdommer får øker i takt med alderen.

Stipend

Resultatene viser at det er overraskende få som mottar stipend månedlig. Det er kun 9,7% av alle våre respondenter som sier at de mottar stipend månedlig. Forskjellene når det kommer til stipend er ganske små, men resultatene viser at respondentene ved Bjerke VGS mottar 10

kr mer i stipend i snitt. Som nevnt i teorikapittelet er det flere ulike former for stipend. Det er kun bostipend og grunnstipend som utbetales månedlig. Svært få av respondentene bor borte, så for oss er det grunnstipendet som er det mest aktuelle. Det at hele 85,8 % svarer at de ikke mottar månedlig stipend, er overraskende. På den ene siden kan dette skyldes at familiens inntekt er for høy til at respondenten har krav på dette. På den andre siden kan søknadsprosessen for stipend være en årsak til at så få mottar stipend. Dersom respondentene ikke søker om stipend, vil de heller ikke motta dette (Lånekassen, 2018). Hvilke av disse forklaringsfaktorene som kan legges til grunn i dette tilfellet blir det vanskelig for oss å si.

Total inntekt

Når vi ser på de fire inntektskildene vises det at respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS har mer i total inntekt enn respondentene ved Bjerke VGS. Forskjellen ligger i hovedsak i all inntjening fra jobb, hvor den største forskjellen klart stammer fra feriejobb. Respondentene ved Bjerke VGS derimot mottar litt mer fra foresatte og i stipend fra Lånekassen enn respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS. Respondentene ved Bjerke VGS tjener i snitt 3 945 kr, mot respondentene på Nord-Gudbrandsdal VGS sine 6 700 kr i snitt. Totalt har respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS 2 755 kr mer total månedlig inntekt i snitt.

Forbruk

Forbruket på skolene er relativt likt, men ved Nord-Gudbrandsdal VGS forbrukes det noe mer. Bjerke VGS forbruker 2 377 kr i en typisk måned, mens ved Nord-Gudbrandsdal VGS forbrukes 2 857 kr. Vi kan dermed fastslå at forskjellen blant skolene er 480 kr i snitt. Som nevnt i teorikapittelet viser SIFO referansebudsjettet et normalt forbruksnivå (Oslomet, 2017). Vi vil ta utgangspunkt i kun de individspesifikke utgiftene, da de aller fleste i vårt utvalg bor hos sine foresatte. SIFO sitt referansebudsjett bruker andre ord på sine kostnadsposter, men vi ser at våre kostnadsposter omfatter de samme type utgifter. Da vi ikke skiller på kvinner og menn i denne oppgaven benytter vi gjennomsnittet av de individspesifikke utgiftene i SIFO budsjettet. Dermed får vi at snittet er 5 563 kr i måneden. Med dette utgangspunktet kan vi se at respondentene forbruker langt mindre enn hva budsjettet viser til. Respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS bruker i snitt 2 706 kr mindre, mens respondentene ved Bjerke VGS bruker 3 186 kr mindre i snitt.

Sparing

Sparing blir svært viktig for å kunne realisere fremtidige drømmer. Konsumentenes preferanser, budsjettbeskrankninger og konsumentenes valg er avgjørende når det kommer til sparing. For å spare er de budsjettbeskrankninger en hver konsument har sentrale. Samtidig har alle konsumenter ulike preferanser for hva de vil bruke pengene sine på, og dermed vil sparingen bli en del av dette. Dersom det er viktig for en konsument å spare, vil handlingsrommet styre hvor mye man kan spare mens konsumentens valg vil styre hva som faktisk blir spart. Sparing handler i hovedsak om å utsette et konsum, for at en skal oppleve økt nytte ved et senere tidspunkt.

Blant respondentene er det i snitt 1 102 kr på Bjerke VGS, og 724 kr på Nord-Gudbrandsdal VGS som spares hver måned. Det er noe overraskende at 11,4% ved Bjerke VGS og 8,7% ved Nord-Gudbrandsdal VGS som ikke klarer å gjøre rede for sin sparing. Det kan være mange ulike årsaker til at respondentene ikke klarer å gjøre rede for sparingen sin. Enten kan dette komme av at man ikke har god nok inntekt eller at de generelt har for lite kunnskap om sparing. Det kan også antas at respondentene ikke har et ønske om å spare, og dermed ikke baserer sine valg ut ifra sparing. På den andre siden kan det gi en indikasjon på at den største andelen av respondentene har god disiplin når det kommer til sparing.

Balansen

Ved å sette skolene opp mot hverandre, ser vi tydelig at inntekten er høyere for respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS. Når vi ser forbruket opp mot inntekten prosentmessig ser vi at respondentene ved Bjerke VGS har et forbruk på 60,3% av inntekten, mens respondentene på Nord-Gudbrandsdal VGS kun bruker 42,6% av inntekten. Dette tilsvarer at respondentene på Nord-Gudbrandsdal VGS har mere penger til rådighet for sparing. Resultatene våre viser at respondentene ved Bjerke VGS sparer 27,9% av sin inntekt, opp mot Nord-Gudbrandsdal VGS sine 10,8%. På tross av dette er det hele 46,6% av inntekten til respondentene ved Nord-Gudbrandsdal VGS som vi ikke kan redegjøre for. Dette gjør at vi er nødt til å stille oss spørsmålet om hva disse pengene går til. Disponibel inntekt kan enten brukes til forbruk eller sparing. På den ene siden kan det være penger respondentene har som en buffer til forbruk, og dermed ikke definerer som forbruk eller

sparing. På den andre siden derimot kan det være at innsikten i egen økonomi er så lav at svarene vi har fått på vår spørreundersøkelse ikke er reelle.

5.1.1 Hypotese til delproblemstilling 1

“I samfunnsforskning er det vanlig med signifikansnivå på 5 prosent, noe som betyr at man aksepterer at det er 5 prosents sannsynlighet for at man forkaster nullhypotesen når den er korrekt” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s. 397). Nullhypotesen ved bruk av kjikvadrattest vil være at det ikke er sammenheng mellom variablene, som i dette tilfellet er geografisk tilhørighet og inntekt, forbruk, sparing eller balansen. Den alternative hypotesen vil derimot være at det er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt, forbruk, sparing eller balansen.

Geografisk tilhørighet og inntekt

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	115,398 ^a	,031
N of Valid Cases	129	

a. 179 cells (99,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,35.

Figur 36 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og inntekt.

Nullhypotesen her er at det ikke er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt. Med bakgrunn i teorien vår om flere unge med jobb i spredtbygde strøk, har vi utarbeidet en alternativ hypotese om at det er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt. Kjikvadrattesten vi har gjennomført viser at signifikansnivået er på 3,1%, det vil si at vi forkaster nullhypotesen vi hadde selv om det er 3,1% sannsynlighet for at denne er korrekt. Dermed påstår vi den alternative hypotesen, som sier at det er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt.

Geografisk tilhørighet og forbruk

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	88,246 ^a	,503
N of Valid Cases	119	

a. 180 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,37.
Figur 37 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og forbruk.

Nullhypotesen her er at det ikke er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og forbruk. Basert på teorien vår om at inntektsnivå styrer forbruksmønster og at ungdommer på bygda jobber og tjener mer, har vi en alternativ hypotese om at det er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og forbruk. Kjikvadrattesten vi har gjennomført viser at signifikansnivået er på 50,3%, det vil si at vi forkaster den alternative hypotesen vi hadde. Dermed påstår vi nullhypotesen, som sier at det ikke er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og forbruk.

Geografisk tilhørighet og sparing

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	37,177 ^a	,172
N of Valid Cases	134	

a. 60 cells (96,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,34.
Figur 38 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og sparing.

Nullhypotesen her er at det ikke er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og sparing. Teorien vår viser at 6% flere sparer av de som er bosatt i Oslo/Akershus enn de som er bosatt på resten av Østlandet. Ut fra dette har vi dermed en alternativ hypotese om at det er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og sparing. Kjikvadrattesten vi har gjennomført

viser at signifikansnivået er på 17,2%, som vil si at vi forkaster den alternative hypotesen vi hadde. Dermed påstår vi nullhypotesen, som sier at det ikke er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og sparing.

Geografisk tilhørighet og balansen

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	115,000 ^a	0,430
N of Valid Cases	115	

a. 228 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,37.

Figur 39 - Kjikvadrattest geografisk tilhørighet og balanse.

Nullhypotesen her er at det ikke er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen. Dermed er den alternative hypotesen at det er sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen. Kjikvadrattesten vi har gjennomført viser at signifikansnivået er på 43%, det vil si at vi forkaster den alternative hypotesen vi hadde. Dermed påstår vi nullhypotesen, som sier at det ikke er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen.

5.2 Hvordan er forholdet mellom inntekten, forbruket og sparingen blant tredjeklasseelevene på VGS?

For å se på hvor sterk lineær sammenheng det er mellom to variabler bruker vi korrelasjonskoeffisient, og benytter derfor Pearsons R som korrelasjonsmål.

Når vi har sett på korrelasjonskoeffisienten, har vi tatt utgangspunkt i Cohen og Holiday sin tommelfingerregel.

“Cohen og Holiday (1982) foreslår følgende tommelfingerregel:

- 0,00-0,19 veldig svak
- 0,20-0,39 svak
- 0,40-0,69 moderat
- 0,70-0,89 høy
- 0,90-1,00 meget høy” (Johannessen, Christoffersen og Tufte, 2011, s.322)

Regresjonsanalyse inntekt vs forbruk

Korrelasjonskoeffisienten R^2 er i figur 21 på 0,184. Vi tar utgangspunkt i Cohen og Holiday sin tommelfingerregel referert i Johannessen, Christoffersen og Tufte (2011), da viser korrelasjonskoeffisienten at det er en veldig svak lineær sammenheng mellom totalt månedsforbruk og total månedsinntekt. På tross av dette viser helningen på linjen at det er en positiv kombinasjon av variablene inntekt og forbruk.

Det kan være flere ulike årsaker til at det er en veldig svak lineær sammenheng mellom totalt månedsforbruk og total månedsinntekt. Vi har i teorikapittelet beskrevet ulike nettverkseksternaliteter som blant annet bandwagon- og snob-effekten. Bandwagon-effekten viser til at en person ønsker et gode på grunn av at andre har det (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Hos ungdommer kan denne effekten oppstå, muligens på grunn av sosialt press fra andre grupper. Dermed kan dette sosiale presset føre til at man etterspør goder som i utgangspunktet ikke er forenelig med inntekten.

På den andre siden kan snob-effekten være av betydning for forbruket. Snob-effekten vil si at etterspørselen etter varer er høyere desto færre som eier varen (Pindyck, Rubinfeld og Synnestvedt, 2013). Det kan føre til etterspørsel av eksklusive varer med for eksempel høy pris, som heller ikke er forenelig med inntekten. Totalt sett kan vi konkludere med at forbruket ikke styres av inntekten alene, men at det er andre sosiale faktorer som kan være av stor betydning for hvordan inntekten disponeres.

Regresjonsanalyse av inntekt og sparing

Ser vi på korrelasjonskoeffisienten R^2 i figur 23, er denne på 0,127. Vi tar også her utgangspunkt i Cohen og Holiday sin tommelfingerregel, som dermed sier at det er en veldig svak lineær sammenheng mellom inntekt og sparing.

Det er tydelig at mange av respondentene har ulike sparemål. Mange sparer til fremtiden og fremtidige investeringer. På samme tid er det også mange som også har korte sparemål som for eksempel til russetid og reiser dette året. I snitt sparer respondentene 972 kr per måned, og i 2018 sparte respondentene i snitt 17 967 kr. Det viser at respondentene sparer relativt mye,

på tross av at de er så unge som de er. Med så klare sparemål er det lett å oppfatte at de er flinke til å spare, men ut ifra korrelasjonskoeffisienten har ikke inntekten noe å si for hvor mye de sparer.

Det kan være flere ulike årsaker til at det er en veldig svak lineær sammenheng mellom inntekt og sparing. Vi kan også trekke inn sosialt press her, som for eksempel at ungdommer i denne aldersgruppen opplever et sosialt press til forbruk, og dermed ikke har en inntekt som gir handlingsrom til sparing.

Resultatene viser at 20,1% av respondentene har bolig som et av sine sparemål. Det viser også at 52,2% ved Nord-Gudbrandsdal VGS og 18,2% ved Bjerke VGS har BSU-konto. Totalt viser dette at 29,9% har BSU-konto. På den andre siden er det kun 8,2% av alle respondentene som sparer mellom 20 000 kr og 25 000 kr på sin BSU-konto årlig. Grunnen til at andelen som fyller opp BSU-konto er så lav, kan skyldes at respondentene utsetter boligsparingen. Dette kan vi anse som prokrastinering som omhandler de tendenser vi mennesker har til å utsette ting, til tross for at vi vet det medfører en ulempe (Steel, 2007). På tross av at respondentene ønsker å spare til bolig, viser resultatene at kun 40% av de som sparer til bolig sparer mellom 20 000 kr og 25 000 kr på sin BSU-konto årlig. Da kan det antas at sparingen til bolig er noe respondentene utsetter på tross av at det medfører en betydelig ulempe den dagen respondentene ønsker å kjøpe bolig.

5.2.1 Hypotese til delproblemstilling 2

Vi har her laget to hypoteser, hvor vi tar for oss inntekt og forbruk først, og deretter inntekt og sparing. Med bakgrunn i teorien om konsumentenes valg, kan konsumentene velge godekombinasjoner både over og under budsjettlinjen enten ved å spare eller låne penger. Dermed er nullhypotesen til vår delproblemstilling 2 at forholdet mellom likviditet og forbruk ikke er lineært. Den alternative hypotesen til vår delproblemstilling 2 vil dermed være at det er en lineær sammenheng mellom inntekt og forbruk.

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	110,728 ^a	0,463
N of Valid Cases	115	

a. 222 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,37.

Figur 40 - Kjikvadrattest inntekt og forbruk.

Ut fra resultatene vi har illustrert gjennom spredningsdiagrammet i figur 21, gir dette en korrelasjonskoeffisient på 0,184. Dette vil si at det er en veldig svak korrelasjon mellom inntekt og forbruk, som sier oss at det ikke er en lineær sammenheng mellom disse to variablene i følge Cohen og Holiday sin tommelfingerregel. Ved å teste hypotesen i en kjikvadrattest fikk vi en signifikans på 46,3%. Dette vil si at det er 46,3% sjanse for at vi forkaster en nullhypotese som kan være sann. På bakgrunn av dette kan vi ikke fastslå at vår alternative hypotese samsvarer med resultatene vi har fått. Derfor vil vi påstå vår nullhypotese som tilsvarer at det ikke er en lineær sammenheng mellom inntekt og forbruk

Nullhypotese 2 til vår delproblemstilling 2 er at det heller ikke er en lineær sammenheng mellom inntekt og sparing. Her har vi også lagt teorien om konsumentenes valg til grunn, hvor konsumenten basert på sin inntekt kan ta et valg om å kutte forbruket for å spare. Sparingen vil dermed bestemmes av både inntekt og de økonomiske valgene konsumenten tar. Dermed vil den alternative hypotesen være at det er en lineær sammenheng mellom inntekt og sparing.

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	2755,575 ^a	,121
N of Valid Cases	129	

a. 2789 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Figur 41 - Kjikvadrattest inntekt og sparing.

I figur 23 har vi i et spredningsdiagram fremstilt sammenhengen mellom inntekt og sparing. Dette gir en korrelasjonskoeffisient på 0,127. Også dette tilsier en veldig svak korrelasjon basert på Cohen og Holiday sin tommelfingerregel. Ut ifra en gjennomføring av kjikvadrattest av disse to variablene, gir det oss en signifikans på 12,1%. Basert på dette signifikansnivået kan vi ikke påstå at vår alternative hypotese stemmer med funnene, fordi det er 12,1% sjanse for at vi forkaster en nullhypotese som er sann. Derfor vil vi også her påstå vår nullhypotese som sier at det ikke er en lineær sammenheng mellom inntekt og sparing.

5.3 Hvilken utbredelse har lån blant tredjeklasseelevene?

Resultatene viser at 76,1% av respondentene ikke har noen usikrede låneavtaler, mens 23,9% har en eller to usikrede låneavtaler. Det er derimot ingen av respondentene som har over to usikrede låneavtaler. Av de som har en eller to usikrede låneavtaler, har 62,5% kredittkort, 50% har lån til familie, venner og bekjente. Utover dette er det 0% med forbrukslån og 0,7% med studielån.

Resultatene viser at det er 23,9% av respondentene som har en eller to usikrede låneavtaler. På tross av dette er det 13,4% som har fått inkassovarsel, hvor 0,7% har fått betalingsanmerkning. Det kan være flere grunner til at denne andelen av respondentene har fått inkassovarsel eller betalingsanmerkninger. På en side kan det skyldes at en har glemt regninger og dermed ikke betalt, men på den andre siden kan det også skyldes prokrastinering. Det å utsette regningsbetalinger, kan gi store økonomiske konsekvenser dersom det går så langt at en får betalingsanmerkning. Det kan hindre at en for eksempel får boliglån på et senere tidspunkt.

En undersøkelse gjennomført av Lindorff Norge viser at 25% av unge handler selv om de ikke har råd til det (Sørdal, 2017). Våre resultater bekrefter at 23,9% har usikrede lån, men på tross av dette viser resultatene også at de med usikrede låneavtaler i liten grad er skyldige på sine lån. På tross av dette synes vi at det er svært urovekkende at hele 13,4% av respondentene har fått inkassovarsel i så ung alder. Dersom økonomien preges av

prokrastinering i så tidlig alder, kan det fort bli et personlighetstrekk som blir en normal respons i hver situasjon videre i livet.

5.3.1 Hypotese til delproblemstilling 3

Hypotesen vi har satt opp i forhold til hvilken lånesituasjon tredjeklasseelever ved VGS befinner seg i, er at 25% av elevene har en form for usikrede låneavtaler i dag. Dette er basert på teorien om at en av fire unge handler uten at de egentlig har råd til det (Sørdal, 2017).

Resultatene fra undersøkelsen bekrefter delvis vår hypotese, da det er 23,9% av respondentene som har en eller to usikrede låneavtaler. Resultatene gir også et bilde av at gjelden i liten grad er ubetalt ut ifra hva de skylder på sine usikrede lån per i dag. Hele 13,4% har fått inkassovarsel, og det er et urovekkende høyt tall ut i fra deres alder. Med bakgrunn i teorien om økningen i inkassosaker fra 2015 til 2016, viser resultatene fra spørreundersøkelsen at våre respondenter ligger langt over vår hypotese. Ved at respondentene er så unge, er 13,4% respondenter med inkassosaker et urovekkende tall. Selv om inkassosakene kan være andre betalingsforpliktelser enn lån, kan en utsatt betalingsforpliktelse omtales som et lån, da dette er penger man skylder. Dermed kan vi påstå at de per i dag ikke skylder mye på låneavtaler, men andre ubetalte betalingsforpliktelser kan ligge til grunn for inkassosakene. Dette kan skyldes en kombinasjon av prokrastinering og betalingsevne, som igjen kan gi en indikasjon på manglende kontroll over egen økonomi.

Det at såpass mange har en form for usikrede låneavtaler kan være en konsekvens av deres høye forbruk i forhold til inntekten. Dersom et forbruk over tid går over inntekten, må overforbruket finansieres på en eller annen måte. Dermed kan det være aktuelt med et lån for å dekke forbruket. Hvis man konstant har et høyere forbruk i forhold til inntekten over tid, så vil det være lite rom for å spare. Resultatene viser at 17,9% av respondentene har et forbruk utover inntekt. Ved å ta utgangspunkt i at dette har vært eller vil være likt over tid, kan vi påstå at disse 17,9% har et lånebehov.

5.4 Har tredjeklasseelevene en risikabel finansiell atferd?

Noctor, Stoney og Stradling (1992) beskriver økonomisk kunnskap som evnen til å foreta seg gode vurderinger og beslutninger mot bruk av penger. Ved beslutninger kan et menneske

enten benytte seg av system 1 eller system 2. System 1 går ut på at en handler på intuisjon, som for eksempel ved impulsjøp på butikken. System 2 derimot er når en handler basert på analyser og tenkning. Når system 2 aktiveres vil man i sine analyser bruke økonomisk kunnskap og erfaring i sine evalueringer. Samtidig vil individenes kunnskap og erfaring spille inn når system 1 aktiviseres, i den grad at intuisjonen handler på tidligere erfaringer og kunnskapsnivå. Dette vil si at de med et lavere kunnskapsnivå vil ha en større overhengende fare for å foreta risikable økonomiske beslutninger.

Rådgivning

Vi kan i resultatene se at 30,6% ikke har hatt en samtale med sine foresatte hvor de får råd om økonomi. Selv om flertallet har hatt en slik samtale, er det urovekkende at andelen uten en slik samtale er over 30%. Danes et al. (2007) oppfatter fra sin undersøkelse om økonomisk atferd at barn og unge først lærer om personlig økonomi fra sine foresatte. Ut ifra våre funn kan det tyde på at mange av våre respondenter delvis mangler å få opplæring fra sine foresatte om personlig økonomi.

Det er også fra flere andre parter ungdommer gjerne lærer om personlig økonomi. Det kan stamme fra skolen og banken. Vår undersøkelse viser at det kun er 9,1% av respondentene som har hatt opplæring i personlig økonomi på skolen. På en side kan dette være av at man tror man ikke trenger opplæring eller kurs i personlig økonomi, og at en dermed overvurderer sin egen kunnskap om personlig økonomi. På en annen side kan det være at dagens læreplan ikke er optimal når det kommer til personlig økonomi. Samtidig så ser vi at kun 10,4% har hatt et møte med banken hvor de fikk råd om personlig økonomi. Når opplæringen fra andre parter er så lav, ser vi hvor viktig det er med opplæring fra foresatte for å sikre at ungdommer faktisk opparbeider seg økonomisk kunnskap og forståelse.

Resultatene fra undersøkelsen viser at 75,4% har et ønske om å lære mer om personlig økonomi. Med tanke på den lave prosentandelen av respondentene som har hatt en samtale med foresatte eller banken om personlig økonomi, tyder svarene våre på at tredjeklasseelevene heller ikke selv tar ansvar for å øke kunnskapsnivået.

Økonomisk oversikt

Generelt sett ser vi at en stor andel av respondentene svarer “vet ikke” på ulike spørsmål. Dette kan tyde på at respondentene ikke har oversikt over egen personlig økonomi. På en side er det forståelig hvis en ikke har helt nøyaktig beløp på hva man bruker på for eksempel mat i måneden, men på den andre siden er det underlig om en ikke vet om man har et lån. For å få et lån er det en selv som legger inn en søknad på dette, og derfor bør man i alle høyeste grad vite om en har lån.

Her er det også verdt å nevne at kun 62,7% av respondentene aldri har satt opp et budsjett. Dette kan på en side tolkes som at interessen for planlegging av egen økonomi er lav, mens på andre siden kan det tolkes som at respondentene har så kontroll på egen økonomi at de ikke ser det nødvendig med planlegging. På bakgrunn av våre resultater kan vi si at interessen for å lære mer er tilstede, og dermed konkludere med at det må være en annen grunn til at respondentene ikke budsjetterer sin økonomi.

Finansiell atferd

En positiv finansiell atferd går ut på å øke besparelser og redusere gjeld (Xiao, 2008). Basert på teorien om unges lånesituasjon har ungdommer mellom 18 og 25 år økt sin inkassogjeld med 4,1% fra 2015 til 2016 (Mæhle og Thurmer, 2016). Samtidig som ungdommer ifølge Finans Norge (2015) har økt sparingen sin med 46% i perioden 2008 til 2014 (Finans Norge, 2015). Gjennom skolegangen legger de unge grunnlaget for livet videre, og dermed også grunnlaget for sine økonomiske beslutninger. Slik det er i dag er personlig økonomi ikke en del av læreplanen. Undersøkelser gjennomført av DNB viser at flere unge ikke får med seg kunnskapen om å styre sin egen økonomi hjemmefra heller (Borchgrevink, 2019). Dette gjør at unge kan ha et for lavt kunnskapsnivå til å foreta fornuftige økonomiske beslutninger. En av grunnene til at mange går på en økonomisk smell er nettopp på grunn av uvitenhet (Henriksen, 2016). Ut fra teorien vår, kan vi se at ungdommer har økt sparingen sin, men ikke redusert gjelden sin.

Derimot ut fra undersøkelsen vår blir det vanskelig å fastslå om respondentene har redusert gjelden sin eller økt sparingen sin. Som vist i figur 27 er det 23,9% som har en eller to

låneavtaler, men det er derimot lite skyldig på disse lånene. På tross av dette kan vi i resultatene se at 17,9% av respondentene har et overforbruk, hvor dette tyder på at det ligger et lånebehov der og dermed muligheter for at gjelden øker. Når det kommer til sparing, vil et overforbruk hindre at respondentene har mulighet til å spare. Dette vil da tyde på at sparingen heller ikke har økt. Igjen vil dette være skummelt med tanke på uforutsette utgifter, da respondentene kan ha vanskeligheter med å opparbeide seg en buffer slik at de kan betale disse.

Ut fra resultatene ser vi at 13,4% av respondentene har fått inkassovarsel, dette tyder på at deler av utvalget vårt har problemer med å betjene sine utgifter. Dette kan på en side skyldes at de har et overforbruk som hindrer dem fra å betale det, men på den andre siden kan det skyldes en så enkel grunn som glemsel. Dersom et inkassovarsel skyldes at tredjeklasseelevene ikke har mulighet til å betale vil det klart være et faresignal. En slik atferd kan bli sett på som prokrastinering, hvor de selv tar valg om å utsette betaling av regninger til fordel for umiddelbar nytte, selv om de vet at dette er en ulempe. En av ulempene som kan komme ved prokrastinering er at et ubetalt krav går helt til namsmannen og deretter vil kravet føre til en betalingsanmerkning, som kan være til hinder videre ved for eksempel boligkjøp.

5.4.1 Hypotese til delproblemstilling 4

Hypotesen vår til delproblemstilling 4 er at tredjeklasseelevene har en risikabel finansiell atferd. Dette er noe som kan påvirke deres økonomiske situasjon i negativ retning. Denne hypotesen har vi valgt på bakgrunn av elevenes kunnskap om personlig økonomi og manglende læring i skolen. Samtidig er det basert på teorien om økningen på 4,1% fra 2015 til 2016 av inkassogjeld for ungdommer mellom 18 og 25 år (Mæhle og Thurmer, 2016).

På den en side kan resultatene tyde på at respondentene ikke har en risikabel finansiell atferd, da det er få som oppgir at de har noen form for lån. Det at mange respondenter svarer at de ikke vet på flere av spørsmålene, kan tyde på at respondentene ikke har havnet i en slik situasjon som vi etterspør. Dermed har ikke respondentene noe referansepunkt i den situasjonen. Slik verden har utviklet seg er tilgjengeligheten på informasjon blitt lettere, og man kan oppsøke informasjon når nye begreper og situasjoner oppstår. Dermed kan det ligge

muligheter for at respondentene enklere kan søke informasjon for å raskt opparbeide seg nødvendig økonomisk kunnskap fra andre kilder enn tidligere.

Sett ut ifra de resultatene vi har fra undersøkelsen vår kan det på den andre siden tyde på at respondentene har en risikabel finansiell atferd. I hovedsak på grunn av den manglende innsikten de har i egen økonomi, gjennom alle svarene om at respondentene ikke vet. Samtidig ser vi at rådgivningen de får fra ulike tredjeparter er mangelfull, og at læringsmulighetene om personlig økonomi kan dermed være begrenset. Ved å se på lånesituasjonen til respondentene, viser resultatene at de har lite skyldig på sine lån, men på tross av dette er det urovekkende at hele 13,4% av respondentene har fått inkassovarsel. Særlig sett ut fra deres unge alder. Selv om det er få lån og lite ubetalt gjeld blant respondentene, vises det at 17,9% av respondentene har et høyere forbruk enn inntekt. Dette kan tyde på at respondentene har et lånebehov for å finansiere forbruket sitt. Det er rett og slett så enkelt som at dersom den totale inntekten ikke strekker til for å dekke det totale forbruket over tid, må dette finansieres med lån av et slag.

6. Konklusjon

I dette kapitlet har vi satt resultatene fra undersøkelsen opp mot hovedproblemstillingen.

Hovedproblemstillingen vår lyder slik:

“Hvordan er den personlige økonomien til tredjeklasseelever på videregående skoler i storby og distrikt?”

Problemstillingen vår er svært omfattende, så vi har derfor delt den inn i fire delproblemstillinger. For å få et best mulig bilde av den personlige økonomien til tredjeklasseelevene tok vi først for oss hvilken effekt geografisk tilhørighet har for den personlige økonomien. Deretter tok vi for oss sammenhengen mellom inntekt og forbruk, deretter inntekt og sparing. Videre så vi på tredjeklasseelevene sin lånesituasjon, hvor vi i hovedsak vektla usikrede låneavtaler. Avslutningsvis så vi på om den finansielle atferden de har er risikabel. Vi har derfor først konkludert ut fra hver enkelt delproblemstilling, før vi avslutningsvis har en hovedkonklusjon på problemstillingen.

6.1 Oppsummering delproblemstillinger

Hvilken betydning har geografisk tilhørighet for tredjeklasseelever på VGS sin inntekt, forbruk og sparing?

Det kan ut i fra gjennomsnittsmålene våre fremstå som at det kan være en sterk sammenheng mellom geografisk tilhørighet og inntekt, forbruk og sparing. Ved å sette de tre variablene inntekt, forbruk og sparing sammen, får vi respondentenes balanse. Hypotesetestingen vår derimot viser at det er en veldig svak lineær sammenheng. Resultatene fra kjikvadrattesten viser til et signifikansnivå på 43%, det vil si at vi også påstår nullhypotesen om at det ikke er en sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen. Vi kan påstå at gjennomsnittsmålene ikke er fullt så representative, og dermed konkludere med at det er en veldig svak sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen som vi ser ved kjikvadrattesten i figur 39. Dette tilsier dermed at geografisk tilhørighet er av liten betydning for balansen.

Hvordan er forholdet mellom inntekten, forbruket og sparingen blant tredjeklasseelevene på VGS?

Våre funn tyder på at det ikke er noen sammenheng med hvor mye respondentene tjener og hva de forbruker eller sparer. Når vi ser på sammenhengen mellom inntekt og forbruk viser både korrelasjonskoeffisienten på 0,184 og signifikansnivået på 46,3% til en veldig svak lineær sammenheng eller ingen sammenheng mellom de to variablene. Dette er illustrert i figur 21 og figur 40. Det samme kan vi si når det kommer til variablene inntekt og sparing, hvor korrelasjonskoeffisienten er 0,127 og signifikansnivået er 12,1%. Dette viser også til en veldig svak lineær sammenheng eller ingen sammenheng mellom de to variablene. Den svake lineære sammenhengen gjør at vi kan konkludere med at det er andre faktorer som er av betydning for hvordan pengene forvaltes.

Hvilken utbredelse har lån blant tredjeklasseelevene?

Når det kommer til hvilken utbredelse lån har hos tredjeklasseelevene, tyder det på at de i liten grad har ubetalte låneavtaler. På tross av dette er det hele 23,9% som har en eller flere låneavtaler. Andelen som faktisk skylder noe på sine lån er derimot svært lav, noe som kan bety at lånene de har er ubenyttede. På tross av dette er det 17,9% av respondentene som har

et forbruk utover inntekten sin. Dermed kan vi konkludere med at lån i liten grad er utbredt, men at det ligger et potensielt lånebehov hos disse tredjeklasseelevene.

Har tredjeklasseelevene en risikabel finansiell atferd?

Den finansielle atferden til tredjeklasseelevene er vanskelig å få kartlagt til det fulle. Gjennom undersøkelsen vår har vi fremdeles fått et bilde av at kunnskapen om egen økonomi er lav, da vi har mange respondenter som besvarer flere spørsmål hvor de viser stor usikkerhet.

Undersøkelsen vår tyder på at de mottar lite opplæring fra ulike tredjeparter, selv om interessen for å lære mer om personlig økonomi er tilstede i stor grad. Resultatene viser også at 13,4% av respondentene har fått inkassovarsel, noe som tyder på at de på et tidspunkt har hatt noe utestående gjeld. En positiv finansiell atferd går på å redusere gjeld og øke sparing. En slik atferd kan vi konkludere med at tredjeklasseelevene ikke har, da de har et overforbruk som tilsvarer at det er et lånebehov. Dette kan føre til en økning i gjeld og samtidig ikke gi rom for sparing. Dette lånebehovet tredjeklasseelevene viser seg å ha, kan også ligge til grunn for inkassosakene. Resultatene viser også at det kun er 37,3% av respondentene har satt opp et budsjett. Mangelen på planlegging av egen økonomi kan også være en faktor i forhold til et overforbruk og lånebehov. Dette er noe som styrker oppfattelsen om at tredjeklasseelevene er i utvikling av en risikabel finansiell atferd.

6.2 Konklusjon hovedproblemstilling

I hovedsak kan vi si at den personlige økonomien til tredjeklasseelevene var overraskende, da inntekten virker å ha lite innvirkning på hvordan pengene disponeres.inntekten står i sammenheng med om tredjeklasseelevene hører til storby eller distrikt. Utover dette er det ingen eller veldig svak sammenheng mellom geografisk tilhørighet og balansen. Totalt sett kan vi konkludere med at geografisk tilhørighet er av liten betydning for privatøkonomien til tredjeklasseelevene. Ved å se bort ifra geografisk tilhørighet virker inntekten å være av liten betydning for forbruk og sparing, da det er en relativt stor andel på 17,9% av respondentene som har et overforbruk og dermed en negativ balanse. Dette er noe som fører oss inn på utbredelsen av lån blant tredjeklasseelevene. Til grunn for overforbruket kan det ligge et lånebehov, og på tross av dette er det lite skyldig på de eksisterende låneavtalene til tredjeklasseelevene. Dermed kan vi konkludere med at det ligger et potensielt lånebehov og lånemulighet her. Totalt sett virker kunnskapsnivået blant tredjeklasseelevene å være for lavt,

da andelen som er usikre i sine svar er mye større enn forventet. Det er stor mangel på rådgivning fra alle tredjeparter, spesielt fra banken og skolen. På tross av alle mangler, ønsker tredjeklasseelevene å lære mer rundt personlig økonomi. Det kan sies at interessen er det viktigste kriteriet for læring dersom nødvendige tiltak iverksettes fra en tredjepart. Det er interessen som i hovedsak må ligge til grunn dersom man skal sikre at atferden i dag ikke utarter seg i en negativ retning på den personlige økonomien til tredjeklasseelevene i fremtiden.

Avslutningsvis kan vi si at den personlige økonomien til tredjeklasseelever på videregående skole i storby og distrikt er preget av manglende kontroll og oversikt over egen økonomi. Deres økonomi er i liten grad påvirket av om de tilhører storby eller distrikt. Et forbruk likt som i dag vil tilsvare at det er et lånebehov blant tredjeklasseelevene, som skyldes en negativ balanse hos 17,9% av respondentene våre. Hos de fleste av tredjeklasseelevene virker sparingen å være fremtidsrettet, men det virker som det ikke er rom for dette på grunn av overforbruk. Deres nåværende situasjon og atferd kan i felleskap få økonomiske konsekvenser dersom det ikke iverksettes tiltak for å bedre den økonomiske kunnskapen og atferden.

6.3 Mulige tiltak

Problemstillingen vår fokuserer på tredjeklasseelevers personlig økonomi, og i arbeidet med undersøkelsen har vi kommet med mulige tiltak og forbedringsforslag vi tenker kan bidra til en bærekraftig økonomisk utvikling. Det ble 18.mars 2019 meldt av NRK at Kunnskapsdepartementet sendte forslag for ny læreplan til høring (Hirsti, 2018). Personlig økonomi er blant de nye forslagene for den nye læreplanen, hvor det er planlagt iverksettelse fra høsten 2020 (Hirsti, 2018). For å sikre at elever som går inn under læreplanen får nødvendig opplæring, kan det være lurt at det gjennomføres kartlegginger og undersøkelser av det faktiske kunnskapsnivået i dag. Dermed kan det bidra med å sikre at undervisningen som skal gjennomføres tilfører nødvendig kunnskap.

På samme tid kan banken være en viktig kilde til økt kunnskap om personlig økonomi. Vår undersøkelse tyder på at svært få benytter seg av rådgivning fra bank. Dersom bankenes rådgivere er mer tilgjengelig og synlige for ungdommer generelt, kan dette tiltrekke seg flere

unge. På samme tid vil en synlig og tilgjengelig bank gjøre at terskelen for å ta kontakt for rådgivning bli lavere. Dermed kan banken være en bidragsyter for å øke kunnskapsnivået om personlig økonomi.

Ved å sikre god kunnskap om personlig økonomi, kan samfunnet i fellesskap også bidra til å sikre en bærekraftig økonomisk utvikling. Vi har konkludert med at det ikke er en sammenheng mellom inntekt, forbruk og sparing. Det at mange i dag lever langt utover verdens økonomiske bæreevne bidrar ikke til en bærekraftig økonomisk utvikling (Brundtland og Dahl, 1987). Enkeltpersoner kan bidra til å sikre at denne utviklingen går i riktig retning ved for eksempel å holde forbruket på et akseptabelt nivå. Dermed kan økt økonomisk kunnskap sørge for at det er en sammenheng mellom inntekt og forbruk, som igjen kan være et bidrag for å sikre at forbruket holdes på et akseptabelt nivå. Økt kunnskap gjør at unge reflekterer mer over egen økonomi, og forhåpentligvis tar gode økonomiske valg.

Referanseliste

Arbeidstilsynet (u.å.), *Minstelønn*, Tilgjengelig fra:

<https://www.arbeidstilsynet.no/arbeidsforhold/lonn/minstelonn/> (Hentet 06.februar 2019)

Backe, T (2016), *Teknologien forandre bank- og finansnæringen*, Tilgjengelig fra:

<http://www.businessnorge.no/retail/teknologien-forandrer-bank-og-finansnaeringen> (Hentet 22.april 2019)

Beal, D. J. og Delpachitra, S. B. (2003) FINANCIAL LITERACY AMONG AUSTRALIAN UNIVERSITY STUDENTS, *Economic Papers: A journal of applied economics and policy*, 22(1), s. 65-78. doi: 10.1111/j.1759-3441.2003.tb00337.x.

Berntsen, T. (2016), *Årsrapport*, Tilgjengelig fra:

https://www.kredinor.no/files/uploads/2017/04/Kredinor-årsrapport-2016-for-kredinor.no_.pdf (Hentet 05.februar 2019)

Beverly, S. & Burkhalter, E., 2005. Improving the Financial Literacy and Practices of Youths. *Children & Schools*, 27(2), pp.121–124. doi:10.1093/cs/27.2.121

Bojer, H. *Inntekt*, Tilgjengelig fra: <https://snl.no/inntekt> (Hentet 07.mai 2019).

Borchgrevink, P. S., (2019), *Disse foreldrene er verstinger på økonomioppdragelse*, Tilgjengelig fra:

<https://www.dnbnyheter.no/privatokonomi/disse-foreldrene-er-verstinger-pa-okonomioppdragelse/> (Hentet 22.april 2019).

Brundtland, G. H. og Dahl, O. (1987) *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden norsk forlag

Clarke, M. C. *et al.* (2005) The Acquisition of Family Financial Roles and Responsibilities, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(4), s. 321-340. doi:

10.1177/1077727X04274117

Danes, S. M. og Haberman, H. R. (2007) Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy, and Behavior: A Gendered View, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 18(2), s. 48-60. Tilgjengelig fra: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2228406 (Hentet 06.februar 2019)

Dedekam, A. (2003) *Makroøkonomi*. 3. utg., 4. oppl. utg. Bergen: Fagbokforl.

Elliott, W. et al. (2010) Asset holding and educational attainment among African American youth, *Children and Youth Services Review*, 32(11), s. 1497-1507. doi: 10.1016/j.chilyouth.2010.03.019.

Elstad, E. (2002) *Barn, ungdom, personlig økonomi : en studiebok i fagdidaktikk*. Oslo: Unipub.

Finans Norge (2015), *Unge på sparetoppen*, Tilgjengelig fra: <https://www.finansnorge.no/aktuelt/nyheter/2015/04/unge-pa-sparetoppen/> (Hentet 24.april 2019)

FN (2019), *Bærekraftig utvikling*, Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling> (Hentet 25. Februar 2019)

Frøjd, K. (2019), *I denne delen bor spare-vinnerne*, Tilgjengelig fra: <https://www.tv2.no/a/10466020/> (Hentet 24.april 2019)

Gjærevold, E. og Grønlid, G. N. (2017), *Gruppepress*, Tilgjengelig fra: <https://ndla.no/nb/node/49851?fag=51> (Hentet 30.januar 2019)

Halsos, M. S. (2016), *Dårlig kunnskap om egne rettigheter kan få folk til å gi fra seg penger*, Tilgjengelig fra: <https://www.forbrukerradet.no/nytt-og-nyttig/darlig-kunnskap-om-egne-rettigheter-kan-fa-folk-til-a-gi-fra-seg-penger/> (Hentet 01.februar 2019)

Halvorsen, K. (2014) *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: Cappelen akademisk forl.

Henriksen, E. L (2016), *Disse økonomiske fellene må du unngå*, Tilgjengelig fra: <https://www.dnbnyheter.no/privatokonomi/disse-okonomiske-fellene-ma-du-unnga/> (Hentet 22.april 2019)

Jacobsen, D. I. og Thorsvik, J. (2007) *Hvordan organisasjoner fungerer*. 3. utg. Bergen: Fagbokforl.

Johannessen, A., Christoffersen, L. og Tufte, P. A. (2011) *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. 3. utg. Oslo: Abstrakt forl.

Hirsti, K. (2018) *Forslag til ny læreplan: – Den største endringen siden 2006*, Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/norge/forslag-til-ny-laereplan_-_den-storste-endringen-siden-2006-1.14478245 (Hentet 08.april 2019)

Kreditor (u.å.), *Inkassoprosessen. Hva skjer når?*, Tilgjengelig fra: <https://www.kreditor.no/har-du-mottatt-et-krav/hvordan-kan-vi-hjelpe-deg/inkassoprosessen/> (Hentet 01.februar 2019)

Kredittkortene (u.å.), *Student MasterCard - frivillig*, Tilgjengelig fra: <http://www.kredittkortene.no/student-mastercard-frivillig-student-18-34-dnb-bank-asa-kredittkort-sok/> (Hentet 07. Februar 2019)

Laustsen, E. (2015) *1 av 3 unge kjøper ting de ikke har råd til* Tilgjengelig fra: <https://www.dn.no/2015/01/21/1529/Ungdom/1-av-3-unge-kjper-ting-de-ikke-har-rd-til> (Hentet 05.februar 2019)

Lånekassen (2019) *Grunnstipend*, Tilgjengelig fra:

<https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/vg/Sa-mye-kan-du-fa/grunnstipend/>

(Hentet 13. mai 2019)

Lånekassen (2018) *Bostipend - borteboer*, Tilgjengelig fra:

<https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/vg/Sa-mye-kan-du-fa/Bor-borte/> (Hentet

05.februar 2019)

Lånekassen (2018) *Utstyrsstipend*, Tilgjengelig fra:

<https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/vg/Sa-mye-kan-du-fa/Utstyrsstipend/>

(Hentet 05.februar 2019)

Lånekassen (2019) *Lån til elever over 18 år*, Tilgjengelig fra:

<https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/vg/Sa-mye-kan-du-fa/lan-til-elever-over-18-ar-/> (Hentet 05.februar 2019)

Lånekassen (2019), *Ungdomsrett*, Tilgjengelig fra:

<https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/vg/krav-og-vilkar-for-a-fa-stotte/Ungdomsrett/> (Hentet 05.februar 2019)

Martin, A. og Oliva, J. C. (2001) Teaching Children about Money: Applications of Social Learning and Cognitive Learning Developmental Theories, *Journal of Family and Consumer Sciences: From Research to Practice*, 93(2), s. 26-29. Tilgjengelig fra:

<https://search.proquest.com/docview/218193494?pq-origsite=gscholar> (Hentet 13.mars 2019)

Mo, E. (2013). Daniel Kahneman: Tenke, fort og langsomt. *Tidsskrift for Strafferett*, 13(2), 273-280. Tilgjengelig fra:

https://www.idunn.no/file/pdf/66863660/tidsskrift_for_strafferett_2013_02_pdf.pdf (Hentet

27.februar 2019)

Mæhle, R. og Thurmer, I., (2016), *Unge og privatøkonomi*, Tilgjengelig fra:
https://www.finansnorge.no/contentassets/bdeac4635b9146e69b4a63b7c0ef7001/unge-og-privatøkonomi---inkasso-ingjerd-thurmer_rolld-mahle.pdf (Hentet 31.januar 2019)

OsloMet (2017), *Referansebudsjettet*, Tilgjengelig fra:
<http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/SIFO/Referansebudsjettet> (Hentet 13.februar 2019)

Pindyck, R. S., Rubinfeld, D. L. og Synnestvedt, T. (2013) *Introduksjon til mikroøkonomi*. Harlow: Pearson.

Rammen, K. (2018), *Hva er et forbrukslån?*, Tilgjengelig fra
<https://finanssans.no/hva-er-forbrukslan> (Hentet 08. Februar 2019)

Ripegut, H. (2018), *Varene kan være opp til dobbelt så dyre i Rema 1000-butikker utenfor Oslo som i hovedstaden*, Tilgjengelig fra:
<https://www.nettavisen.no/na24/rema-1000-varer-mye-dyrere-utenfor-oslo/3423568032.html>
(Hentet 6. mai 2019)

SNL (2014), *Prisutjevning*, Tilgjengelig fra: <https://snl.no/prisutjevning> (Hentet 6.mai 2019)

Sparebank 1 (u.å.) *Hva er minstebeløpet å betale på kredittkortregningen*, Tilgjengelig fra:
<https://www.sparebank1.no/nb/sr-bank/privat/kundeservice/kort/mastercard-ung-hva-er-minstebelop-.html> (Hentet 07. Februar 2019)

Sparebank 1 (u.å.), *Mastercard Ung*, Tilgjengelig fra:
<https://www.sparebank1.no/nb/bank/privat/daglig-bruk/kort/mastercard-ung.html> (Hentet 06. Februar 2019)

SSB (2009), *Sterk inntektsvekst - forskjeller består*, Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/sterk-inntektsvekst-forskjeller-bestaar> (Hentet 23.april 2019)

SSB (2017), *Færre unge har deltidsjobb*, Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/faerre-unge-jobber> (Hentet 23.april 2019)

Steel, P., (2007), *The Nature of Procrastination: A Meta-Analytic and Theoretical Review of Quintessential Self-Regulatory Failure*, doi: 10.1037/0033-2909.133.1.65

Stranden, A. L. (2014), *Unge på disse stedene sparer mest*, Tilgjengelig fra:
<https://e24.no/privat/eiendom/unge-paa-disse-stedene-sparer-mest/22731982> (Hentet 24.april 2019)

Sørdal, K. (2017) *1 av 4 unge shopper selv om de ikke har penger* Tilgjengelig fra:
<https://www.dinside.no/okonomi/1-av-4-unge-shopper-selv-om-de-ikke-har-penger/67044023> (Hentet 05.februar 2019)

Voss, J. (2012) *Daniel Kahneman: Psychology for Behavioural Finance*, Tilgjengelig fra:
<https://annual.cfainstitute.org/2012/05/11/psychology-for-behavioral-finance-with-daniel-kahneman/> (Hentet 25. februar 2019)

Webley, P. og Nyhus, E. K. (2006) Parents' influence on children's future orientation and saving, *Journal of Economic Psychology*, 27(1), s. 140-164. doi: 10.1016/j.joep.2005.06.016.

Worthy, D. A. *et al.* (2011) With Age Comes Wisdom: Decision Making in Younger and Older Adults, *Psychological Science*, 22(11), s. 1375-1380. doi: 10.1177/0956797611420301.

Xiao J.J. (2008), *Applying Behavior Theories to Financial Behavior*, Tilgjengelig fra:
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-75734-6_5 (Hentet 22.april 2019)

Vedlegg

Vedlegg 1 - Spørreundersøkelsen

Personlig økonomi vg3

Vi studerer på NTNU Gjøvik og skriver en bacheloroppgave om personlig økonomi for elever ved deres studietrinn. Vi ønsker at dere skal svare så reelt som mulig, sånn at vi får riktig informasjon. Vi ønsker at dere skal svare individuelt uten hjelp fra andre, men bruk gjerne kalkulator og nettbank, hvis dette er aktuelt for dere.

Informasjon om databehandling

Alt dere svarer er anonymt, blir kun brukt av oss og vil bli makulert når vi er ferdig med å skrive oppgaven.

Din identitet vil holdes skjult.

Når skjult identitet brukes i undersøkelser, vil ingen identifiserbar informasjon, som f.eks. nettlesertype og -versjon, IP-adresse, operativsystem eller e-postadresse, bli lagret med svaret. Dette er for å beskytte respondentens identitet.

1) * Huk av for kjønn

Kvinne

Mann

Annet

2) * Hvor gammel er du?

18 år

19 år

Annet

3) * Hvilken skole går du på?

Bjerke videregående skole

Nord-Gudbrandsdal videregående skole

4) * Hvilken studieretning går du?

Idrettslinja

Studiespesialisering

Annet

5) * Bor du hjemme hos dine foresatte?

Ja

Nei

6) * Har du barn?

Ja

Nei

7) * Hvilke type(r) stipend mottar du fra Lånekassen?

Grunnstipend

Utstyrsstipend

Bostipend

Vet ikke

8) * Mottar du månedlig stipend fra Lånekassen?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Mottar du månedlig stipend fra Lånekassen?
inneholder noen av disse alternativene

· Ja

9) * Hvor mye mottar du totalt i stipend fra Lånekassen i måneden?

Åpent svar

10) * Har du studielån i Lånekassen?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du studielån i Lånekassen? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

11) * Hvor mye får du i studielån per år?

Åpent svar

12) * Får du fast overføring fra dine foresatte månedlig?

Ja

Nei

Får ved behov

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Får du fast overføring fra dine foresatte månedlig? inneholder noen av disse alternativene

- Får ved behov
- Ja

13) * Hvor mye mottar du fra dine foresatte i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

14) * Har du en jobb ved siden av skolen?

Ja

Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du en jobb ved siden av skolen? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

15) * I en typisk måned, hvor mye får du i lønn? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

16) * Hadde du feriejobb i 2018? (Høst, jul, vinter, påske og/eller sommer)

Ja

Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Hadde du feriejobb i 2018? (Høst, jul, vinter, påske og/eller sommer) inneholder noen av disse alternativene

- Ja

17) * Hvor mye tjente du på feriejobb i 2018?

Åpent svar

18) * Hvor mye har du på brukskonto per i dag?

Åpent svar

19) * Etter at det har blitt trukket for faste utgifter, hvor mye er på konto i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned. Med faste utgifter mener vi penger du må betale på et bestemt tidspunkt, dette kan være årlig eller månedlig. Faste utgifter kan være husleie, abonnementer, bilforsikring o.l.

Åpent svar

20) * Hvor mye penger bruker du på klær i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

21) * Hvor mye penger bruker du på mat i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

22) * Hvor mye handler du for i kantina på skolen i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

23) * Hvor mye penger bruker du på tobakk og alkohol i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

24) * Hvor mye penger bruker du på underholdning i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned. Med underholdning mener vi streamingtjenester, reiser, fritidsaktiviteter, spill o.l.

Åpent svar

25) * Hvor mye penger bruker du på transport i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

26) * Eier du bil?

Ja

Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Eier du bil? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

27) * Er det du som dekker kostnader med bil?

Ja

Nei

Vet ikke

28) * Har du kredittkort?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du kredittkort? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

29) * Hvor mye skylder du på kredittkortet ditt per i dag?

Åpent svar

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du kredittkort? inneholder noen av disse alternativene

- Nei

30) * Har du blitt tilbudt kredittkort?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du blitt tilbudt kredittkort? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

31) * Gjennom hvilken kanal ble du tilbudt det?

Facebook

Mail

Telefon

Bank

Annet

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du kredittkort? inneholder noen av disse alternativene

- Vet ikke

32) * Har du gjort et kredittkjøp i løpet av av det siste året? Med kredittkjøp mener vi kjøp hvor du har utsatt betalingen, f.eks. delbetaling av mobiltelefon.

Ja

Nei

Vet ikke

33) * Har du forbrukslån?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du forbrukslån? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

34) * Hvor mye skylder du på forbrukslånet ditt per i dag?

Åpent svar

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du forbrukslån? inneholder noen av disse alternativene

- Nei

35) * Har du blitt tilbudt forbrukslån?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du blitt tilbudt forbrukslån? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

36) * Gjennom hvilken kanal ble du tilbudt det?

Facebook

Mail

Telefon

Bank

Annet

37) * Har du billån?

Ja

Nei

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du billån? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

38) * Hvor mye skylder du på billånet ditt per i dag?

Åpent svar

39) * Har du lån til familie, venner og bekjente?

Ja

Nei

40) * Har du fått inkassovarsel?

Ja

Nei

Vet ikke

41) * Har du betalingsanmerkning?

Ja

Nei

Vet ikke

42) * Hvor mye sparer du i en typisk måned? Ta gjerne utgangspunkt i forrige måned.

Åpent svar

43) * Hva sparer du til?

Åpent svar

44) * Hvilken type konto bruker du for å spare selv?

Brukskonto

Sparekonto

BSU (Boligsparing for ungdom)

Annet

45) * Har du BSU-konto?

Ja

Nei

Vet ikke

Følgende betingelser må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

Dersom spørsmålet Har du BSU-konto? inneholder noen av disse alternativene

· Ja

46) * Hvor mye sparer du i BSU i året? Ta gjerne utgangspunkt i 2018.

0-4999

5000-9999

10.000-14.999

15.000-19.999

20.000-25.000

47) * Hvor mye sparte du totalt i fjor?

Åpent svar

48) * Hvilke selvbetjente banktjenester bruker du?

Vipps

Nettbank

Mobilbank

Spare/Spiff (Spareapper)

Annet

49) * Har du hatt en samtale med foreldrene dine hvor du fikk råd om økonomi?

Ja

Nei

50) * Har du hatt møte med rådgiver i bank hvor du fikk råd om økonomi?

Ja

Nei

51) * Har du noen gang satt opp et budsjett for din egen økonomi?

Ja

Nei

52) * Har du fått opplæring i privat økonomi på skolen?

Ja

Nei

53) * Ville du vært interessert i å lære mer om personlig økonomi?

Ja

Nei

Vedlegg 2 - Generelle betingelser vasking av variabler i SPSS

- Der hvor svaret skal være oppgitt i beløp per måned, har enkelte svart årlig. Vi velger å dele beløpet i antall måneder for å få månedlig beløp.
- Samme der vi har bedt om månedlig, har vi fått svar ukentlig. Dermed har vi ganget dette beløpet med fire.
- Ved fra-til svar velger vi ta gjennomsnittet av dette (eksempelvis hvor mye bruker du på mat, hvor svar kan være fra 100-200).
- En respondent som har tatt undersøkelsen og besvart useriøst, hvor eksempelvis ved valg av kjønn har denne respondenten valgt annet og skrevet katt. Respondenten har også svart urealistiske tall på alle spørsmål, derfor velger vi å slette denne respondenten fra undersøkelsen.
- Der hvor respondent oppgir at forrige måned var et avvik fra normalen, så betrakter vi dette beløpet som 1/12 måneder.
- Der hvor det har blitt svart med tekst, hvor vi kun er ute etter verdi, blir dette forenklet til kun tall.
- Når de anslår, så fastslår vi
- Noen tusen/Vet ikke/Usikker/Aner ikke = 999999
- Det er verdifullt for oss dersom respondentene har svart at de ikke får f. eks. stipend, foreldrestøtte osv. da dette gir et svar på hva de får. De som har svart vet ikke, har vi ikke kontroll på om får eller ikke. At de svarer vet ikke gjør at vi ikke får et totalt bilde av deres pengestrømmer.

Vedlegg 3 - Spesifikke betingelser ved vasking av spørsmål i SPSS

Q9: Stipend

To svar med urealistisk høy verdi, antar at det har kommet med en 0 for mye

- 11000 -> 1100
- 29000 -> 2900

Q13: Foresatte - støtte

Ingen vasking utover generelle betingelser.

Q15: Lønn

Ved svar som inneholder “+” velger vi det beløpet som står som står bak tegnene

Der hvor det er oppgitt timelønn og antall timer i uken med jobb, velger å regne ut dette for informanten slik at det blir månedlig (ganger med 4)

- “+-6000”
- Noen tusen/Vet ikke/Usikker = 999999
- “Ikke fått lønn enda” = 0
- “Jobber ikke mye, men har høy timeslønn”
- “Tjener 157,5 i timen og jobber hver lørdag i 8 timer”
- “Som regel mellom 12000-20000, men kan også tjene mer avhengig av hvordan måneden går. (Provisjons jobb)”
- “Det varierer jobben som garderobe vakt på natt klubb så varierer hva jeg tjener i timen men utgangspunktet 170kr”

Q17: Feriejobb

- Har delt ferielønna på 12 for å få lønn per måned, slik at vi kan regne ut inntekt - forbruk per måned

Q18: Saldo brukskonto

- “Mer enn 100” = 100

Q19: Etter å ha blitt trukket for faste utgifter

- Dersom de har svart at de ikke har noen faste utgifter, velger vi å bruke den verdien de har skrevet på bankkontoen angående nåværende saldo (Q18) “blir trekt fra netflix og spotify” = vet ikke
- “Betaler ingen utgifter” = svarer ikke på spørsmål
- “Varierer rundt 10000” = 10000
- “-” og “?” = Vet ikke = 999999
- “må ikke betale noe slikt så kontoen inneholder ukelønn, og lønn fra jobb settes inn på sparekonto” = vet ikke
- “Går i minus men bruker opp penger fra banken” = vet ikke
- “Usikker” = vet ikke
- “Har ingen faste utgifter” = velger saldo fra brukskonto

Q20: Klær

- Ved diffuse svar brukes skjønn (Lite, kjøper nesten aldri)
- “Svært lite, 0 i snitt”. = 0
- “Lite”, “kjøper nesten aldri klær”, “nesten ingenting”, “Kjøper nesten aldri klær”, “ikke mye” = 0
- “maks 200kr” = 200
- “alt fra null til 1000” = 1000
- “Det varierer. Forrige måned brukte jeg 0kr, andre måneder bruker jeg 500kr+”. = gjennomsnitt = 458
- “Alt fra 100kr og oppover” = 100
- “Forrige måned brukte jeg 3000kr på klær, men vanligvis bruker jeg ikke mer enn 500kr på klær”. “Brukte 3000kr forrige måned grunnet en spesiell grunn”. = gjennomsnitt = 708

Q21: Mat

- “Mye”, “flere tusen”, “masse” -> Vet ikke (999999)

Q22: Kantina

- “Lite”

- "Handler ikke derfra" blir satt til 0
- "Lite, kanskje et par drikker i mnd. Ca. 2-3 hundre". = 250
- "Litago jordbær og dagens hver dag" = Vet ikke (999999)
- "max 200" = 200
- "veldig lite", "Ingenting", "ikke mye" "Handler ikke" = 0
- "gjærne annenhver dag, ikke hver dag", "nesten hver dag" = Vet ikke (999999)

Q23: Alkohol/tobakk

- "Nesten ingenting", "ingenting", "drikker ikke" osv. blir satt til 0
- "Jeg er fattige", "Drikker eller røyker ikke ;)", "ikke mye" = 0

Q24: Underholdning

- Svar oppgitt i år blir omgjort til månedlig (sum delt på 12)
- "Brukte over 3000 forrige måned..." gir ingen indikasjoner på at dette er uvanlig høyt forbruk. Vi velger derfor å ta utgangspunkt i at dette er reelt forbruk månedlig.
- "Varierer" = vet ikke = 999999
- "Lite", "Kommer an på når på året, som regel ingenting" = 0

Q25: Transport:

- "Får betalt månedskort" - Beslutter at informant dermed ikke har transportutgifter.
- "har ikke bil", får betalt månedskort, = 0
- "Lite" = Vet ikke = 999999

Q42: Hvor mye sparer du i en typisk måned:

De som har oppgitt en negativ sum på sparing beslutter vi at ikke sparer og setter disse til 0.

- "Lønnen min" = $35000/12=2916$,
- "kommer ann på hvor mye jeg tjener eller får inn på konto", "Det jeg jobber for, det jeg klarer", "Jeg sparer en god del", "Mest mulig" . = vet ikke = 999999
- "Lite", "Har ikke penger, sparer nesten ingenting", "Ingenting", "Sparer ikke, fattern betaler ;)" = 0

Q43: Spareformål

Grupperer svarene slik at de med ulik tekst men lik mening blir samlet under ett.

- Reise = “penger til reise”, “å kunne gjøre mye morsomt med venner i ferier”, “feire”, “tur til utlandet”, “eventuelt ferie”, “Paristur med Marianne”
- Bolig = “leilighet”, “boliglån”, “hus til neste år”, “hus”, “hus og leilighet”, “en leilighet”
- Ingenting = “Jeg sparer ikke”, “sliter med å spare”, “vet ikke”, “Vet ikke, bare sparer i tilfelle jeg trenger det”, “sparer ikke bar lar gjenstående penger ligge”, “-”, “ikkenoe spesielt”, “ikke noe”, “alt mulig”, “vet ikke bare sparer”, “ikke noe spesielt akkurat nå”, “0”
- Fremtiden = “en regnværsdag”, “Livet. Dette sjølv livet”, “Fremtiden, er ikke sikker”, “voksenlivet”, “til jeg virkelig trenger det”, “setter over et fast beløp på sparekonto hver måned for framtidens skyld”, “ting jeg trenger”, “livet”, “situasjoner eg treng peng til”, “etter vgs”
- Lappen = “førerkort”, “Bil lappen”,
- Utdanning = “studier”, “folkehøgskole”, “eventuell utdanning i fremtiden”,
- Bolig og bil = “Hus og bil”, “leilighet/bil”, “bolig, bil osv egt litt av hvert”, “leilighet, bil, etc i fremtiden”, “flytting og bil”
- Bil = “ny bil”, “Tesla”
- Tatovering = “Ikke noe akkurat nå, skal bruke mye av neste lønning på tatovering”
- Utdanning og reise = “studietid og reiser”, “reise og til jeg skal studere”
- Russetid = “RT” “Russetiden”, “rt”,
- Bolig og reise = “Leilighet og reising”, “ferie, leilighet”
- Utdanning og bolig = “Leilighet og studier”
- Utdanning og bil = “studietid, ny bil på sikt”
- Telefon = “ny telefon”
- Bolig, bil og lappen = “lappen, bil, leilighet”
- Bolig, bil og reise = “Framtidig hus/bil/reise”,
- Bolig, bil, utdanning og fremtiden = “Bolig, Bil, videre utdanning, shit som koster penger når man blir gammel”
- Ferie, bolig og lappen = “Ferie, leilighet og lappen”

Q47: Sparte totalt i fjor

- “Sparte mye til bil”, “vet ikke”, “mye”, “en viss sum”, “Vettafaen”, “?” = vet ikke = 999999
- “spart mye”, “men brukt de sparte pengene på det jeg sparte til”, “ingenting”, = 0
- “Aner ikke”, “husker ikke”, “usikker” = vet ikke = 999999

Vedlegg 4 - Tabell vaskede variabler

Vet ikke (999 999)	0 - verdier
“Noen tusen”	Ikke fått lønn enda
“Vet ikke”	“Svært lite, 0 i snitt”
“Usikker”	“Lite”
Jobber ikke mye, men har høy timeslønn	“kjøper nesten aldri klær”
“Tjener 157,5 i timen og jobber hver lørdag i 8 timer”	“nesten ingenting”
“Som regel mellom 12000-20000, men kan også tjene mer avhengig av hvordan måneden går. (Provisjons jobb)”	“Kjøper nesten aldri klær”
“Det varierer jobben som garderobe vakt på natt klubb så varierer hva jeg tjener i timen men utgangspunktet 170kr”	“ikke mye”
“må ikke betale noe slikt så kontoen inneholder ukelønn, og lønn fra jobb settes inn på sparekonto	“Nesten ingenting”
“Går i minus men bruker opp penger fra banken”	“Jeg er fattige”
“Mye”	“Kommer an på når på året, som regel ingenting”
“flere tusen”	“Lite”
“masse”	“Drikker eller røyker ikke ;)”
"Handler ikke derfra"	"har ikke bil"
“veldig lite”	“får betalt månedskort”
“ikke mye”	“Har ikke penger, sparer nesten ingenting”
“blir trekt fra netflix og spotify”	“spart mye”
“Vettafaen”	“men brukt de sparte pengene på det jeg sparte til”
”?”	“ingenting”
"drikker ikke"	

“Varierer”	
“kommer ann på hvor mye jeg tjener eller får inn på konto”	
“Det jeg jobber for, det jeg klarer”	
“Jeg sparer en god del”	
“Mest mulig”	
“Sparte mye til bil”	
“mye”	
“en viss sum”	